

Att styra eller styras

Rektorer/biträdande rektorer i grundskolornas
upplevelse av autonomi i sin yrkesroll

Susanne Ljunglöf

Specialpedagogiska institutionen
Examensarbete 15 hp
Examensämne
UQA005 Självständigt arbete (15 hp)
masterexamen i specialpedagogik
Vårterminen 2023
Handledare: Wieland Wermke

Stockholms
universitet

Att styra eller styras

Rektorer/biträdande rektorer i grundskolornas upplevelse av autonomi i sin yrkesroll

Susanne Ljunglöf

Sammanfattning

Denna uppsats är en kvalitativ intervjustudie med nio rektorer/biträdande rektorer som arbetar inom den svenska kommunala grundskolan. Uppsatsen fokuserar på rektorer/biträdande rektorernas *upplevelse* av autonomi i sitt arbete med specialpedagogiska frågeställningar. Med specialpedagogiska frågeställningar menar jag här arbetet kring tillgängliga lärmiljöer, tillgänglig kommunikativ miljö, alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), elevhälsoarbetet och elevhälso team, specialpedagogernas arbete samt samverkan med aktörer utanför skolan.

Studien bygger på tidigare forskning (Ingersoll, 2003; Wermke & Salokangas, 2021; Wermke et al., 2022, Wermke et al., 2023) om rektorer och lärares autonomi. Autonomi ses här som ett kontextberoende och multidimensionellt begrepp. Materialet har analyserats med hjälp av deduktiv innehållsanalys inspirerad av Mayring (2022).

Analysarbetet har utgått från en teoretisk ram och matris (Wermke et al., 2022; Wermke et al., 2023) där rektorerna/biträdande rektorernas autonomi har studerats utifrån deras upplevelse av beslutsfattande och kontroll inom fyra domäner; *pedagogisk, social, utvecklings- och administrativ domän*.

Uppsatsens resultat visar att rektorer/ biträdande upplever stor autonomi i sitt arbete, men att graden av autonomi skiljer sig åt utifrån domän. Rektorerna/biträdande rektorerna upplever att deras möjlighet att fatta beslut är relativt hög i alla domäner utom utvecklingsdomänen, där de upplever sig ha hög möjlighet att fatta beslut, till exempel att initiera större utvecklingsprojekt. Rektorerna/biträdande rektorerna upplever relativt låg kontroll av de beslut de fattar, förutom i den administrativa domänen. Rektorerna/ biträdande rektorerna vill hellre använda ordet uppföljning för att beskriva den kontroll som sker. Uppföljningen/kontrollen sker främst från den lokala nivån via det systematiska kvalitetsarbetet genom dialog och samtal. Flertalet av rektor/ biträdande rektorerna önskar mer kontroll/uppföljning av verksamheten och de tror att kvaliteten på kontrollen/uppföljningen skulle kunna öka om huvudmannens kunskap om grundskolans verksamhet var större. Rapporter från Riksrevisionen (2019) samt Skolinspektionen (2019) har beskrivit styrningen av grundskolan, både från centralt och lokalt håll, som låg. Det har lett till att styrningen och uppföljningen av grundskolan från centralt håll, just nu håller på att ses över (Utbildningsdepartementet, 2019). Det ska bli intressant att följa om dessa förändringar i framtiden kommer att påverka rektorerna/biträdande rektorernas upplevelse av autonomi i sin yrkesroll.

Nyckelord

Autonomi, beslut, kontroll, styrning, rektor, biträdande rektor, anpassad grundskola, grundskola och domän.

Förord

Den här masteruppsatsen har jag skrivit under hösten 2022 och de första vintermånaderna 2023. Det har varit en lång resa med otaliga gupp och kurvor på vägen, men nu är den i hamn. Jag vill i detta förord tacka alla er som gjort det möjligt att denna uppsats blev av.

Mitt största och allra varmaste TACK går till er nio rektorer och biträdande rektorer på grundsärskolor runt om i Sverige som har tagit av er dyrbara tid för att låta mig intervjua er. Era kloka ord, tankar och berättelser om arbetet som rektor /biträdande rektor på grundsärskolan har varit ovärderliga.

Jag vill också tacka min arbetsgivare Habilitering och Hälsa, Region Stockholm, för möjligheten till en betald skrivarmånad.

Sist men inte minst vill jag sända ett stort tack till min handledare Wieland Wermke, på Specialpedagogiska institutionen, Stockholms universitet, för att du guidat mig igenom det här uppsatsarbetet.

Stockholm maj 2023

Susanne Ljunglöf

Förkortningsförteckning

AKK- Alternativ och kompletterande kommunikation

CRL- Critical Reflecting Learning

EHT- Elevhälsoteam

KTT- Korttidstillsyn

LSS- Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

SKA- Systematiskt kvalitetsarbete

SPS- Specialpedagogiska skolmyndigheten

TAKK- Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation

TSM -Technical Sensemaking

Innehåll

1. Inledning	6
2. Bakgrund	7
2.1 Grundsärskolan - historisk tillbakablick	7
2.2 Grundsärskolan idag.....	8
2.2.1 Ny läroplan och förändringar i skollagen.....	8
2.3 Styrningen av grundskolan	9
2.4 Rektor/ biträdande rektorns roll i grundskolan.....	10
3. Tidigare forskning.....	11
3.1 Forskning om grundskolan	11
3.2 Skolan – en komplex verksamhet att styra och studera	12
3.3 Rektors autonomi i svensk och nordisk kontext.....	13
3.4 Sammanfattning forskningsöversikt.....	14
4. Teoretisk ram.....	15
5. Syfte och frågeställningar	16
6. Metod.....	17
6.1 Urval	17
6.2 Datainsamlingsmetod	18
6.3 Analys	19
6.4 Studiens trovärdighet	21
6.5 Etiska överväganden	22
7. Resultat	23
7.1 Pedagogisk domän	23
7.1.1 Beslut.....	23
7.1.2 Kontroll.....	25
7.2 Social domän.....	26
7.2.1 Beslut.....	26
7.2.2 Kontroll.....	28
7.3 Utvecklingsdomänen	29
7.3.1 Beslut.....	29
7.3.2 Kontroll.....	31
7.4 Administrativ domän	32
7.4.1 Beslut.....	32
7.4.2 Kontroll.....	33
8. Diskussion	34
8.1 Resultatdiskussion	34
8.1.1 Beslutsfattande i grundskolan.....	34
8.1.2 Kontroll och styrning i grundskolan	36

8.1.3 Rektorsers/biträdande rektorsers autonomi	37
8.2 Metoddiskussion	38
8.4 Framåtblick	39
Referenser.....	40
Bilaga 1. Samtyckesformulär till berörda deltagare	45
Bilaga 2. Missivbrev	47
Bilaga 3. Intervjufrågor	48

1. Inledning

I mitt arbete som specialpedagog inom Habiliteringen har jag förmånen att besöka grundsärskolor i många delar av Stockholmsregionen för att samverka kring elever i kommunikativa svårigheter. Frågeställningarna är likartade, men lösningar ser ofta olika ut beroende på skola och kommun. Tillgång till elevhälsoteamets resurser, specialpedagog, alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och en tillgänglig lärmiljö skiljer sig åt. Även möjligheten att samverka och tillgång till digitala hjälpmedel varierar.

Skolan befinner sig i skärningspunkten mellan olika beslutsnivåer och kontrollsystem, både vad gäller lagstiftning och samarbete med olika aktörer. I detta arbete är rektor/ biträdande rektor den person som håller ihop och ansvarar för hur skolans resurser används och hur det specialpedagogiska stödet utformas. Rektor/ biträdande rektor påverkar med sina beslut både den övergripande skolutvecklingen samt elevernas måluppfyllelse (Hattie & Ashing, 2012; Höög & Johansson, 2011). I mitt arbete har jag kommit att fundera över rektorns handlingsutrymme och i vilken utsträckning hen kan påverka verksamheten.

Rektorns handlingsutrymme som också kan definieras som dess autonomi, styrs av olika typer av strukturer, både formella och informella (Wermke et al., 2022). Begreppet autonomi kommer ifrån grekiskan och definieras i Nationalencyklopedin (u.å.) som självstyre eller självbestämmande. En definition av begreppet autonomi inom organisationsforskning är Ballous (1998) definition: ”Autonomy is the capacity of an agent to determine its own interaction through independent choice within a system of principles and laws to which the agent is dedicated.” (Ballou, 1998, sid.105). Där autonomi skrivs fram som möjligheten att handla och fatta självständiga beslut inom ramarna för den kontext som aktören befinner sig i. Kontextens betydelse för upplevelsen av autonomi är viktig (Wermke et al., 2022). I skolvärlden har begreppet autonomi främst forskats om ur ett organisations- och lärarperspektiv och inte ur rektor/ biträdande rektorers perspektiv (Cheng et al., 2016; Wermke et al., 2019).

Grundsärskolan är en skolform inom det svenska skolsystemet som riktar sig till barn som på grund av intellektuell funktionsnedsättning inte uppnår målen i grundskolan (SFS 2010:800). Forskning om grundsärskolan är generellt sett eftersatt och det finns mycket litet skrivet om både styrningen av grundsärskolan och rektor/ biträdande rektors roll (Berthén, 2007; Szönyi, 2005; Östlund, 2012). Ur ett specialpedagogiskt forskningsperspektiv är det speciellt intressant att ta reda på mer om hur rektorer/ biträdande rektorer i grundsärskolan upplever sig kunna styra och påverka beslut som rör specialpedagogiskt stöd. Med specialpedagogiskt stöd menar jag här arbetet kring tillgängliga lärmiljöer, tillgänglig kommunikativ miljö, alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), elevhälsoarbetet, elevhälsoteam, specialpedagogernas arbete samt samverkan med aktörer utanför skolan.

Denna uppsats är en kvalitativ intervjustudie med nio rektorer/biträdande rektorer som arbetar i nio svenska grundsärskolor. Uppsatsen fokuserar på rektorernas/biträdande rektorernas *upplevelse* av autonomi i sitt arbete med specialpedagogiska frågeställningar (Wermke et al., 2022; Wermke & Salokangas, 2021). Uppsatsen skrivs inom ramen för forskningsprojektet ”CLASS - Comparing Leadership Autonomy in School Districts and Schools,” och är finansierat av Norska Forskningsrådet (2021–2025). Projektet leds av professor Wieland Wermke, Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet.

Från och med 2 juli 2023 har riksdagen beslutat (Riksdagen, 2022) att grundsärskolan ska byta namn till Anpassad grundskola. I den här studien har jag valt att använda det namn som skolformen har idag, men jag har lagt till Anpassad grundskola som sökord så att uppsatsen är sökbar även i framtiden.

2. Bakgrund

I detta avsnitt beskrivs översiktligt grundsärskolans historia, nutid och framtid. I avsnittet lyfts olika reformer och viktiga händelser fram som format det som idag kallas för grundsärskolan. I avsnittet beskrivs också de förändringar som grundsärskolan som skolform står inför just nu. Avsnittet avslutas med en kortare beskrivning av styrningen av grundsärskolan samt rektor/ biträdande rektors roll.

2.1 Grundsärskolan - historisk tillbakablick

Det som idag heter grundsärskolan har en lång historia som påverkats både av olika tiders människosyn samt den rådande synen på utbildning och funktionsvariation (Göransson et al., 2021). Idag omfattas alla barn oavsett funktionsvariation av det allmänna utbildningssystemet, men så har det inte alltid varit. I den svenska folkskolestadgan 1842 slogs det fast att alla barn skulle gå i folkskolan. I praktiken omfattades inte alla barn av skolplikten eftersom man ansåg att det fanns barn som av olika skäl inte klarade av att gå i skolan (Förhammar, 2007). Till den gruppen hörde till exempel barn med intellektuell funktionsnedsättning, så kallade sinnesslöa barn.

Ett parallellt system började byggas upp för utbildning för de barn som av olika anledningar inte kunde tillägna sig undervisningen i folkskolan. Från början byggde dessa utbildningsanstalter främst på privata initiativ, men allt eftersom tog samhället ett större ansvar (Göransson et al., 2021). Utbildningen för dessa barn skedde främst på anstalt inom den så kallade sinnesslövärderna under medicinskt utbildad ledning vilket kan det förklara den starka kopplingen till omsorg snarare än pedagogik som kom att karaktärisera utbildning för personer med intellektuell funktionsnedsättning under lång tid (Berthén, 2007).

År 1944 införs skolplikt för de sinnesslöa barn som betraktades som bildbara. Det var landstinget som fick ansvar för att ge dessa barns utbildning och vård. Skolöverstyrelsen fick ansvar för tillsynen av undervisningen och Medicinalstyrelsen utsågs som huvudman för skolorna (Berthén, 2007). Det ska dock dröja till slutet av 1960-talet innan skolplikt även införs för de så kallade icke bildbara barnen (Göransson et al., 2021). I och med detta skapas två separata verksamheter inom det som nu heter grundsärskolan. De två delarna fick namnen obligatorisk särskola respektive träningsskola. Träningsskolan var inriktningen för de barn som inte ansågs kunna lära sig läsa, skriva och räkna och dess verksamhet inriktade sig på omsorg och träning av motorik, sensorik och vardagsaktiviteter (Berthén, 2007).

Från 1960-talet och framåt sker en så kallad integreringsprocess där den obligatoriska särskolan alltmer närmar sig grundskolan (Berthén, 2007). Det handlar dels om att den obligatoriska särskolan går från att vara förlagd till anstalter där barnen också bor till att bli dagverksamheter, dels att den obligatoriska särskolans fysiska placering allt oftare förläggs till en grundskola. Från 1980-talet och framåt sker även ett mer organisatoriskt närmande genom att den obligatoriska särskolan för första gången tas med i skollagen (SFS 1985:1100) samt att ansvaret för skolformen flyttas över till Utbildningsdepartementet från Socialdepartementet. I och med kommunaliseringen av skolan på 1990-talet får den obligatoriska särskolan och grundskolan samma huvudman för första gången (Göransson et al., 2021) och när man 1994 antar en ny läroplan, Läroplan för det obligatoriska skolformerna, Lpo94 (Skolverket, 1994) får de båda skolformerna samma läroplan. Vad beträffar rektorns roll i grundsärskolans historia så nämns det i 1967 års omsorgslag (SFS 1967:940), att särskolan skall stå under ledning av en rektor. Det är dock först i och med den nya skollagen 1985 (SFS 1985:1100) som rektor för den obligatoriska särskolan får liknande mandat och ansvar som rektorer för grundskolan, till exempel att verka för skolutveckling (SFS 1985:1100).

Under 2010-talet sker ett antal förändringar i lagstiftningen som påverkar grundsärskolan. En ny skollag (SFS 2010:800) införs där det slås fast att den obligatoriska särskolan byter namn till grundsärskola och att träningsskolan blir en inriktning i grundsärskolan. I den nya skollagen förtydligas att grundsärskolan målgrupp är elever som inte når målen i grundskolan på grund av en

intellektuell funktionsnedsättning. Elever med enbart autism ska från och med nu gå i grundskolan. 2011 införs en ny läroplan för grundsärskolan, Läroplan för grundsärskolan, Lsä11, (Skolverket, 2011) med både nya kurs- och timplaner, vilken beskrivs (Göransson et al., 2021) ha ett starkare kunskapsfokus än tidigare läroplaner.

Samma år tar Riksdagen beslut om att utöka antalet speciallärarutbildningar med fyra, utöver de två som redan finns (Östlund, 2012). En av dessa nya inriktningar är speciallärarexamen med specialisering mot utvecklingsstörning (SFS 2011:186). Under flertalet år hade andelen pedagoger med specialpedagogisk kompetens stadigt minskat i grundsärskolan (Östlund, 2012). I och med införandet av den nya speciallärarexamen beslutas (SFS 2011:326) också att alla lärare som arbetar inom grund- och gymnasiesärskolan utöver sin grundläggande pedagogexamen även ska ha en speciallärarexamen med inriktning mot utvecklingsstörning.

Skolinspektionen har under denna period granskat både styrningen och innehållet i den utbildning som sker inom grundsärskolan. Skolinspektionen (2020) beskriver att kunskapsuppdraget i grundsärskolan visserligen har stärkts från det att den nya läroplanen, Lsä11 (Skolverket, 2011) infördes, men att det fortfarande finns betydande brister i vissa grundsärskolors arbete kring sitt kunskapsuppdrag. Bristerna kan bero på bristfällig styrning av rektor/ biträdande rektor samt en hög andel obehöriga lärare. Flertalet av de granskade skolorna behöver enligt Skolinspektionen (2020) också stärka sitt arbete med bedömningar av elevernas kunskaper.

2.2 Grundsärskolan idag

Grundsärskolan är en skolform för elever med intellektuell funktionsnedsättning som inte förväntas nå målen i grundskolan (SFS 2010:800). Den är nioåring med tre stadiindelningar; lågstadium, mellanstadium och högstadium. Inom grundsärskolan kan man läsa ämnen eller ämnesområden eller en kombination av dessa två och det är huvudmannen som vid beslut om mottagandet i grundsärskolan avgör detta. Rektorn kan sen besluta om eleven ska läsa en kombination av dessa två eller någon kurs i grundskolan. Enligt skollagen (SFS 2010:800) kan man vara mottagen i grundsärskolan men läsa integrerat i till exempel en grundskoleklass. För att en elev ska läsa integrerat måste de huvudmän som är berörda vara överens med vårdnadshavare. Det är sedan den mottagande skolans rektor som ansvar för de anpassningar som behövs för att eleven ska kunna genomföra sin skolgång (Skolverket, 2014).

Läsåret 2022/2023 går det 15 300 elever i grundsärskolan varav 38 % går inriktning träningskola/ämnesområde (Skolverket, 2023). Det finns sammanlagt 591 grundsärskoleenheter i 286 av landets 290 kommuner och 94% av dessa har en kommunal huvudman. I dessa grundsärskoleenheter fanns det läsåret 2021/2022 309 rektorer och 216 personer som arbetar inom ”övrig arbetsledning” (Skolverket, 2022b). Enligt Skolverkets statistikenhet (personlig korrespondens 18 november 2022) samlar inte Skolverket in statistik om antal biträdande rektorer utan dessa återfinns i ”övrig arbetsledning”. I den kategorin kan även andra ledningspositioner återfinnas. Det finns inte heller någon statistik rörande elevassistenter i grundsärskolan. Den genomsnittliga tiden som en rektor i grundsärskolan har innehaft sin befattning är sju och ett halvt år (Skolverket, 2022b).

2.2.1 Ny läroplan och förändringar i skollagen

Från höstterminen 2022 har grundsärskolan en ny läroplan, Läroplan för grundsärskolan, Lgrsär22, (Skolverket, 2022a). Den nya läroplanen innehåller förändringar både vad gäller läroplanens inledande delar, kursplaner samt nya formuleringar kring betygssättning (Skolverket, 2023-01-02). I de inledande delarna har bland annat nya formuleringar kring sexualitet, samtycke, jämställdhet och hedersrelaterat våld lagts till och rektorns ansvar för dessa områden tydliggjorts. I Lgrsär22 har även rektorns ansvar för att arbeta med trygghet och studiero förtydligats (Skolverket, 2022a). Omfattningen av förändringarna i de olika kursplanerna i grundsärskolan varierar, men övergripande gäller att kursplanerna mellan de olika skolformerna på grundskolenivå har samordnats så att de ska likna varandra i högre utsträckning. I grundsärskolans inriktning ämnesområden har exempelvis ämnesinnehållet i kursplanerna förtydligats. Till exempel var det i tidigare kursplaner för ämnesområdet estetisk verksamhet ottydligt vad som räknades till estetisk verksamhet, men i den nya

kursplanen är det slöjd, bild och musik ska ingå i ämnesområdet (Skolverket, 2023-01-02). Precis som i tidigare läroplan för grundskolan gäller att betyg kan ges till en elev som läser ämnen, men bara om eleven själv eller hans vårdnadshavare begär det (SFS 2010:800).

Från och med 2 juli 2023 har riksdagen beslutat (Riksdagen, 2022) att grundskolan byter namn till Anpassad grundskola, att begreppet träningskola tas bort och att ordet utvecklingsstörning byts ut till intellektuell funktionsnedsättning i styrdokumentet. Elevhälsans arbete kommer också att bli en del av grundskolans systematiska kvalitetsarbete.

2.3 Styrningen av grundskolan

I och med kommunaliseringen av den svenska skolan på 1990-talet så blev skolverksamheten resultat- och målstyrd (SOU 2022:53). Det gäller även grundskolan, då skolformen från och med denna tidpunkt både kom att ha samma huvudman och styras av samma läroplan som grundskolan (Göransson et al., 2021). Kortfattat kan man beskriva resultat- och målstyrning som att staten sätter upp nationella mål för skolan vilka skrivs fram i lagar och författningar (SOU 2022:53). Utifrån dessa lagar och författningar utformar och genomför huvudmännen själva skolverksamheten. Skolverksamheten följs sedan upp och utvärderas i relation till de statliga målen (Wahlström och Sundberg, 2017). Statens mål och styrning uttrycks inte enbart i skollagen via läro- och kursplaner utan också genom exempelvis riktade statsbidrag, inrättande av så kallade förstelärartjänster och krav på lärarlegitimation. Skolan är alltså både centralt och lokalt styrd (SOU 2022:53).

Införandet av resultat- och målstyrning under 1990-talet i skolan betydde att likvärdigheten mellan skolor och verksamheter inte längre handlade om likvärdig resursfördelning eller statlig styrning över skolornas inre organisation, utan om tydligt uppsatta mål för utbildningsväsendet (Wahlström & Sundberg, 2017). Huvudmännen har på så sätt ett relativt stort utrymme att organisera sin skolverksamhet så som de själva önskar (SOU 2022:53), vilket också var intentionerna från statens sida med de decentraliseringsreformer som genomfördes på 1990-talet. På senare tid har det uppmärksammats (SOU 2022:53) att det finns stora skillnader mellan olika kommuner, huvudmän och skolor vilket resulterar i ojämlika förutsättningar för enskilda elever. Det finns olika förklaringar till varför det ser ut så, varav en anledning är de skilda förutsättningarna som kommuner har beroende på demografi, geografi och kommunens storlek.

Under 2000-talet har kraven från staten skärpts vad gäller att huvudmän, rektorer och lärare ska utvärdera och följa upp utbildningen (Foss & Krantz, 2022). Dessutom understryks vikten av det systematiska kvalitetsarbetet i skollagen (SFS 2010:800). Systematiskt kvalitetsarbete innebär att varje huvudman är ansvarig för att systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och analysera varje skolenhets resultat, samt föreslå åtgärder för att utveckla verksamheten. Staten har under denna tid förstärkt sitt arbete med inspektioner av skolor (Foss & Krantz, 2022). Ett exempel på det är bildandet av den statliga myndigheten Skolinspektionen 2008 (Skolinspektionen, 2023-01-01). Skolinspektionen genomför inspektioner i all skolverksamhet inklusive grundskolan och inspektionerna kan vara både generella och riktade och resultera i olika typer av åtgärder för enskilda skolor och huvudmän (Skolinspektionen, 2023-05-13).

Den statliga styrningen och kontrollen av skolan har alltså förstärkts under 2000-talet, vilket man också kan se i reformer som påverkat grundskolan, till exempel infördes tydligare mål och kunskapskrav i den nya läroplanen som kom 2011 (Göransson et al., 2021). I den forskning som har beskrivit hur styrningen av skolsystemet förändrats under 2000-talet finns inget specifikt skrivet om grundskolan, men Riksrevisionen (2019) har gjort en revision som granskat det statliga stödet och uppföljningen av grundskolan under denna period. I revisionsrapporten konstaterar man att staten inte i tillräcklig stor utsträckning har levt upp till grundskolans behov av statlig styrning och uppföljning och att styrningen av grundskolan skiljer sig för mycket åt från övriga skolformer. Det visar sig på flera olika sätt. Till exempel är antalet bedömningsstöd och kommentarmaterial till läroplanerna inom grundskolan färre än i grundskolan. Dessutom brister Skolverkets uppföljning av grundskolan, vilket leder till att det är svårt att vet hur väl de uppsatta målen nås och vilka

eventuella skillnader som kan finns mellan olika huvudmän och skolor. Riksrevisionen (2019) menar också att grundsärskolan inte i tillräcklig utsträckning har omfattats av alla läroplansförändringar som skett i de övriga skolformerna sedan 2011.

Vad gäller utvärderingen av styrning på huvudmannanivå genomför Skolinspektionen så kallad Huvudmannatillsyn. I sin rapport från huvudmannatillsynen 2018 (Skolinspektionen, 2019) kan man läsa att huvudmännen har stora brister speciellt vad gäller området styrning och utveckling. Drygt 6 av 10 kontrollerade huvudmän för grundsärskolor hade en brist inom detta område, främst vad gällde uppföljning och dokumentation av utbildningens resultat. Man såg också att nästan hälften av de inspekterade huvudmännen hade brister i det som Skolinspektionen kallar ”Förutsättningar för utbildning” och främst då inom området att säkerställa att mottagande i grundsärskolan föregås av korrekta utredningar och samråd med vårdnadshavare (Skolinspektionen, 2019).

2.4 Rektor/ biträdande rektorns roll i grundsärskolan

Huvudmannen är i grundsärskolan, precis såsom i all annan skolverksamhet, den ytterst ansvariga för att utbildningen sker i enlighet med gällande lagstiftning och rektorn är den som samordnar och leder det pedagogiska arbetet med ett särskilt ansvar för att utveckla verksamheten (SFS 2010:800). Rektorn är ansvarig för skolans inre organisation, samt hur resurserna inom skolan fördelas och hans uppgifter och ansvar regleras i skollagen. Huvudmannen kan inte inskränka en rektors arbetsuppgifter genom till exempel en arbetsbeskrivning (SFS 2010:800). Utöver de mer generella skrivningarna om rektorns ansvar finns det i både skollagen och läroplanerna framskrivet mer specifika uppgifter och beslut som är ålagda rektorn, exempelvis är skolans rektor ansvarig för att genomföra det systematiska kvalitetsarbetet på skolan (SFS 2010:800).

Enligt lagen får det enbart finnas en rektor per skolenhet och ansvaret får inte delas mellan flera personer (SFS 2010:800). Däremot kan rektorn delegera ansvaret för att ta vissa beslut samt ledningsuppgifter till en person som rektorn anser har tillräcklig kompetens och erfarenhet. (SFS 2010:800) det kan till exempel vara en biträdande rektor. Det finns vissa beslut som en rektor i grundsärskolan inte kan delegera till en annan person, till exempel beslut om att stänga av en elev eller besluta om avvikelser i timplanen för elever som läser en kombination av ämnesområden och ämnen (SFS 2011:185). Enligt skollagen (SFS 2010:800) är rektorn för en skola ansvarig för hela dess verksamhet även fritidshemmet. I de flesta grundsärskolor är rektorn även ansvarig för det som kallas för korttidstillsyn, KTT. KTT kan ses som en förlängning av den fritidsverksamheten som varje kommun enligt skollagen (SFS 2010:800) måste erbjuda alla barn upp till 13 års ålder (Socialstyrelsen, 2020). Korttidstillsyn är en rättighet som regleras enligt lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade, LSS, (SFS 1993:387) och dess verksamhet följs upp och inspekteras av både huvudman och Inspektionen för vård och omsorg, IVO respektive Socialstyrelsen (Inspektionen för vård och omsorg, 2023-05-13) vilket gör att det systematiska kvalitetsarbetet ofta ser lite annorlunda ut än skolans övriga kvalitetsarbete.

I jämförelse med grundskolan har de flesta grundsärskolor relativt få elever (Skolverket, 2023). Däremot har de ofta fler anställda per elev räknat. Främst är det antalet elevassistenter som skiljer sig åt mot grundskolan. För rektorerna, men även för lärarna, leder det till andra krav på arbetsledning. Till exempel leder fler medarbetare utan pedagogisk utbildning i undervisningssituationerna till krav på arbetsledningen att skapa tid för planering och kunskapsöverföring mellan lärarna och elevassistenterna.

3. Tidigare forskning

I arbetet med att finna tidigare forskning har jag sökt artiklar och övrig litteratur i databaserna EBSCO, DIVA och Google Scholar med hjälp av så kallade nyckelord (Denscombe, 2018). De första sökningarna genomfördes mellan augusti och oktober 2022 och en kompletterande sökning gjordes sedan i januari 2023 i databaserna ERIC, EBSCO, Google Scholar och SwePub. Nyckelorden vid sökningarna var; "Autonomy + Principals or School leaders or Administrators", "Autonomy+ Self contained classroom or Special education", "Principal+ Self contained classroom or Special education". För att ytterligare hitta och identifiera relevanta nyckelkällor (Denscomb, 2018) studerade jag även referenslistorna i de artiklar, avhandlingar och böcker som jag hade funnit relevanta vid de tidigare sökningarna. För att hitta artiklar och avhandlingar rörande grundsärskolan gjorde jag en extra sökning i SwePub och DIVA på sökorden; "grundsärskola", "särskola", "träningsskola" och "gymnasiesärskola".

Detta avsnitt inleds med en kortfattad översikt rörande forskning om den svenska grundsärskolan med söklampan inriktad på styrning och ledning av skolformen. Efter det presenteras nedslag i internationell, nordisk och svensk forskning som problematiserar och utvecklar begreppet rektor/ biträdande rektors autonomi.

3.1 Forskning om grundsärskolan

Som beskrivits i bakgrunden till denna uppsats så närmar sig grundsärskolan grundskolan både organisatoriskt och innehållsmässigt under 1990-talet. Det är en process som fortfarande pågår. Under 1990-talet antas Salamanca deklARATIONEN (Svenska Unescorådet, 2006) vilket skapar nya tankar om inkludering och delaktighet för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Från mitten av 1990-talet och framåt har det skrivits ett antal avhandlingar och licentiatavhandlingar i Sverige om grundsärskolan (Andersson, 2017; Berthén, 2007; Frithiof, 2007; Göransson, 1995; Martinsson Niva, 2016; Matson, 2007; Molin, 2004; Szőnyi, 2005; Östlund, 2012). Grovt kan man urskilja två teman. Det första temat handlar om grundsärskolans pedagogiska arbete (Berthén, 2007; Göransson, 1995; Sjöqvist, 2022) och tar avstamp i den kritik som förts fram mot grundsärskolan om att skolformen fokuserar mer på omsorg än kunskap (t ex. Skolinspektionen, 2010). Temat lyfts exempelvis av Berthén (2007) som i sitt avhandlingsarbete följer två klasser, en grundsärskoleklass och en träningsskoleklass. Resultatet av studien visar att syftet med undervisningen främst var att förbereda eleverna. Förberedelser som i vissa fall inte hade något slut och tycktes pågå år efter år. Eleverna i grundsärskoleklassen förbereddes i högre utsträckning mot att fortsätta i skolan medan eleverna i träningsskolan skulle förberedas på vuxenlivet. Träningsskolans omsorgsarbete behöver dock inte stå i kontrast till dess kunskapsuppdrag om grundsärskolan i stället arbetar utifrån ett relationellt förhållningssätt där elevernas möjlighet till delaktighet och kommunikation står i centrum (Östlund, 2012).

Delaktighetsperspektiv är det andra temat för de senaste decenniernas avhandlingar (Andersson, 2017; Frithiof, 2007; Martinsson Niva, 2016; Molin, 2004; Szőnyi, 2005; Östlund, 2012) rörande grundsärskolan. Temat kan beskrivas som elevers upplevelse av att gå i grundsärskolan med särskilt fokus på delaktighet, inflytande och identitetsskapande. Sammanfattningsvis kan den svenska forskningen om grundsärskolan beskrivas som relativt begränsad. Den är i stor utsträckning fokuserad på det pedagogiska arbetet, men kanske främst på frågor om möjlighet till delaktighet för grundsärskolans elever. Min litteratursökning visar att det saknas forskning om grundsärskolans styrning samt rektor/ biträdande rektors roll i relation till den förändringsprocess som skolformen genomgått sedan 1990-talet och framåt.

3.2 Skolan – en komplex verksamhet att styra och studera

Skolor är stora och komplexa organisationer där många människor möts varje dag och tillsammans strävar mot olika typer av mål, både motstridiga och gemensamma. Ingersoll (2003) beskriver skolor som "loosely coupled organizations" (Ingersoll, 2003, sid. 32). Sådana löst sammankopplade organisationer karaktäriseras av att behöva både stor frihet för de enskilda medarbetarna i det direkta mötet med eleverna, samtidigt som den är i behov av byråkratisk styrning för att organisera verksamheten. I den typen av organisation uppstår en spänning mellan autonomi, styrning och kontroll både på organisations- och individnivå (Ingersoll, 2003). De senaste två decennierna kan man se att det skett många stora utbildningsreformer runt om i världen som ett sätt att möta de komplexa och snabbt förändrade krav som det moderna utbildningssystemet ställs inför (Cheng et al., 2016). Ökad autonomi för skolor har varit en sådan reform, vilken inneburit att förflytta beslutsfattandet närmare de enskilda skolorna för att på så sätt förbättra elevernas kunskapsresultat. Den forskning som finns visar dock inte på det enkla och önskade samband mellan skolor med stor autonomi och ökade akademiska prestationer hos elever som många hoppats på (Cheng et al., 2016). I stället måste man ta hänsyn till autonomibegreppets komplexitet och förstå att man måste studera det utifrån antagandet om en mångfald av aktörer och att dessa i sin tur samspelar med den omgivande kontexten på olika sätt.

Om man vill kunna göra jämförelser och förstå styrningen av skolan och dess påverkan på lokala aktörers autonomi måste man ha utgångspunkten att skolan är en komplex organisation med många olika uppgifter och aktörer som ständigt påverkas och påverkar varandra (Cribb and Gewirtz, 2007). Med avstamp i den insikten blir det viktigt att definiera vilken aktörs autonomi som ska studeras, vilka områden/domäner inom skolans värld som är intressanta att studera ur ett autonomi-/kontrollperspektiv samt vilka aktörer kan utöva kontroll och på vilket sätt den utövas. Det har funnits ett behov av att nyansera bilden av relationen mellan begreppen autonomi och kontroll och frångå tanken att det är ett nollsummespel, där ökad kontroll per automatik leder till minskad autonomi (Cribb & Gewirtz, 2007). Det är dessutom viktigt att inte se de två begreppen som värdemässigt kontrasterande till varandra, det vill säga att autonomi alltid ses som något gott medan hög kontroll som något dåligt. Begreppen bör i stället studeras som sammanlänkande kärl som påverkas av den kontext och de aktörer som omger dem. I vissa sammanhang eller för vissa aktörer kan till exempel hög grad av kontroll var eftersträvans värt men i andra inte (Cribb & Gewirtz, 2007).

Relationen kontroll och autonomi kan också ses utifrån rektorers upplevelse av risk och komplexitet i sin vardag (Wermke et al., 2022). Ju fler beslut rektorerna måste fatta ju större ansvarsutkrävande ligger på dem och ju större risk att fatta fel beslut utsätter de sig för. För att minska risken och komplexiteten lutar sig rektorerna mot forskning och olika typer av så kallad formell kontroll (Wermke et al., 2022). Med formell kontroll menas här ramar för verksamheten, till exempelvis lagar och olika typer av styrdokument som styr rektorernas arbete. Genom att förhålla sig till dessa ramar och fatta beslut utifrån dem kan man i efterhand lättare förklara sina eventuellt felaktiga beslut. Det här skapar en form av paradox, det vill säga att rektorerna kan uppleva begränsad autonomi som någonting positivt (Wermke et al., 2022).

Utifrån ett skolutvecklingsperspektiv så är inte graden av autonomi i sig självt avgörande för god skolutveckling utan det är snarare kvalitén på hur autonomi och kontroll förhandlas fram mellan olika aktörer inom en organisation eller i ett skolsystem som spelar roll (Nordholm et al., 2022a). För att beskriva denna kvalitetsskillnad kan begreppen "TSM -technical sensemaking och CRL – critical reflecting learning" (Nordholm, D., et.al., 2022a, sid. 506) användas. TSM beskrivs som en mer stelbent process där det finns begränsningar vad gäller möjligheter att påverka relationen autonomi och kontroll och CRL står för en mer dynamisk process där möjlighet till gemensamt lärande och dialog mellan organisationens olika aktörer ges för att på så sätt hitta fram till grad av autonomi och kontroll som passar just i den kontexten och med de specifika aktörerna (Nordholm et al., 2022a).

De senaste decenniernas skolreformer har lett till en ökad skolautonomi (Kim & Weiner, 2022; Cheng et al., 2016). I och med det har de enskilda aktörerna inom skolsystemet varit tvungna att förhandla om sina roller och förstå vilket handlingsutrymme de nya ramarna ger dem. Det är en ständigt pågående process som påverkar både systemet i sin helhet, enskilda organisationer och individen i sin yrkesroll. För att förstå dessa processer kan det vara fruktbart att studera autonomi utifrån olika dimensioner. Enligt Kim & Weiner (2022) kan autonomi studeras utifrån dimensionen institutionell autonomi, som kan förklaras som den frihet och ramar som ges för beslutsfattande i en organisation, och dimensionen individuell autonomi som förklarar individens kapacitet och möjlighet att agera och fatta beslut utifrån dessa ramar (Kim & Weiner, 2022). De två dimensioner av autonomi är sammanlänkande och det sker ständigt en förhandling mellan dem. De båda forskarna har gjort en så kallad fenomenologisk porträttstudie där de undersökt spänningen mellan dessa dimensioner genom att djupdyka i hur tre rektorer i USA förhandlar och förhåller sig till sin autonomi och de olika dimensionerna i sin vardag. I studiens resultatdel beskrivs hur rektorerna använder sig av olika situationsbundna strategier för att navigera och förhandla mellan de olika dimensionerna av autonomi. Rektorerna tänjer och utvidgar gränserna för att öka sin autonomi och minska kontrollen exempelvis genom så kallad "bridgning", samverkan och nätverkande både internt och extern eller "buffering", att hålla ovälkommen styrning och kontroll borta från sin verksamhet. Ett annat sätt är att prioritera vissa frågor före andra och förhandla med sin egen arbetstid för att vidga sitt handlingsutrymme (Kim & Weiner, 2022).

3.3 Rektorsers autonomi i svensk och nordisk kontext

Under det senaste året har det skrivits ett antal artiklar som rör just rektorsers autonomi utifrån ett nordiskt och svenskt perspektiv. Flertalet av studierna kan härledas till projektet CLASS som denna uppsats skrivs inom. Denna forskning bygger på tidigare studier om lärares autonomi (Wermke & Höstfält, 2014; Wermke & Salokangas, 2021).

En av studierna (Nordholm et al., 2022b) jämför rektorsers upplevelse av autonomi och kontroll i det de kallar för "the last outpost" (Nordholm et al., 2022b, sid. 15) det vill säga glesbygdskommuner i de nordligaste delarna av Sverige och Norge. Valet att studera rektorer i glest befolkade områden långt ifrån statliga myndigheter förklaras av att det finns många sådana kommuner i de båda länderna och att skolforskningen rörande området i stor utsträckning saknas. I studien konstateras att området inte bara skiljer sig åt på grund av sin glesa befolkning utan också för att det är ovanligt att friskolor har etablerat sig i dessa kommuner.

Den empiriska delen av studien bygger på intervjumaterial från två masteruppsatser med 11 svenska och 6 norska rektorer. Resultatet analyseras genom att strukturera rektorernas svar rörande autonomi och kontroll utifrån fyra olika domäner: *pedagogisk, social, utvecklings-, administrativ domän*. Resultatet av studien visar att rektorerna i båda länderna upplever stor autonomi inom alla fyra domäner. Vad beträffar kontroll upplever rektorerna den som hög i den pedagogiska och administrativa domänen, men lägre i utvecklingsdomänen, specifikt gällande kontroll från den lokala nivån. Upplevelsen av kontroll inom sociala domänen är väldigt låg och inte formaliserad utan handlar mer om rektorernas egna ställningstaganden i relation till enskilda elever och/eller påverkan från det omgivande samhället. I studien framkommer att de svenska rektorerna i högre utsträckning än sina norska kollegor förbigår den lokala nivån och hellre vänder sig till den statliga nivån för både stöd och kontroll. Orsaken till detta kan både vara att man helt enkelt inte anser att den lokala nivån inte har kompetens nog eller att man saknar tillit. Resultatet blir en sorts omvänd "top-down by-pass" där rektorerna på detta sätt minskar risken för överdriven kontroll och värnar sin autonomi på ett effektivt sätt. Förklaringen till att det finns en skillnad mellan de norska och svenska rektorernas strategier kan härledas till fler strukturella förändringar både på skolsystemsnivå och administrativ nivå i Sverige jämfört med Norge till exempel decentralisering av den svenska skolan samt kommunsammanslagningar.

Vidare har Nordholm (2022a) tillsammans med en annan forskargrupp jämfört om det finns skillnader mellan hur rektorer för kommunala och fristående skolor upplever autonomi och kontroll i relationen till sin huvudman. Det är en kombinerad kvantitativ och kvalitativ studie med svar från 1286 rektorer från kommunala och fristående skolor. Materialet har analyserats utifrån tre aspekter av styrning och ledarskap inom skolan som organisation; *pedagogiska arbetet*, *beslutsfattande rörande intern organisation* samt *skolutveckling*. Den kvantitativa delen av studien visar att rektorer i både kommunala och fristående skolor upplever en relativt stor autonomi inom alla de tre områdena. Det fanns små skillnader mellan svaren från rektorerna i de kommunala och fristående skolorna, men effektstorleken var låg och resultaten är därför svåra att använda. I den kvalitativa delen av studien analyseras öppna svarsalternativ från enkäten rörande rektorernas upplevelse av autonomi utifrån de redan tidigare i texten beskrivna begreppen TSM och CRL. Slutsatsen är att många beslut, men inte alla, karaktäriseras av TSM snarare än CRL det vill säga att besluten och de förhandlingar/meningsskapande processer runt dessa beslut är mer tekniska än reflekterande och att allt för lite utrymme finns för gemensamt lärande och dialog mellan de olika aktörerna. I sin resultatdiskussion ställer sig artikelförfattarna frågan vilka konsekvenser detta kan få för arbetet med skolutveckling.

Svenska rektorsers autonomi har också analyserats i relation till de senaste decenniernas centraliserings-, marknads- och decentraliseringsreformer inom den svenska skolan. I en studie har forskare analyserat statistiskt material framtaget i tre stora kvantitativa undersökningar riktade till svenska rektorer 2005, 2012 och 2019. Studien visar på att det svenska skolsystemet, precis som skolsystemen i många andra länder, under de senaste tjugo åren genomgått både en decentraliseringsprocess och marknadsanpassning vilket lett till att rektorer fått ökad autonomi. Parallellt har även rektorernas ansvarsutkrävande ökat. Studien visar också att flera av de uppgifter som tidigare låg på staten, med tiden har kommit att landa på rektorerna och lärarnas bord och att de upplever sig som mer kontrollerade. Den ökade autonomin i rektorernas yrkesroll har dock inte lett till att de arbetar mer med pedagogiska utvecklingsfrågor utan rektorerna ser sig snarare tvungna att fokusera på budget och administrativa uppgifter. Sammanfattningsvis kan sägas att svenska rektorer upplever stor autonomi i sitt beslutsfattande alla de tre undersökta åren, men att arbetsuppgifterna förändrats. Vad det gäller kontroll upplever rektorerna både 2005 och 2012 att kontrollen av sitt arbete känns relevant och balanserad, men 2019 har upplevelsen ändrats då man anser att ens arbete kontrolleras i högre grad än tidigare, vilket enligt studiens författare kan förklaras av marknadsanpassningen av det svenska skolsystemet.

3.4 Sammanfattning forskningsöversikt

Forskningen rörande den svenska grundskolan är begränsad. Den forskning som finns fokuserar främst på det pedagogiska innehållet samt elevers möjliga inflytande och delaktighet och dess betydelse för den enskilda elevens identitet och kunskapsutveckling. Det finns vissa studier om de olika professionerna i grundskolan till exempel elevassistenter och specialpedagoger/speciallärares yrkesroll. Dock saknas fortfarande forskning rörande grundskolan som organisation och styrningen av denna, till exempel olika aktörers handlingsutrymme då det gäller skolutveckling. Det saknas även internationell forskning rörande rektors roll och styrning av verksamheten i relation till grundskolans målgrupp.

Forskning har visat att det inte finns ett enkelt samband mellan ökad autonomi och ökade kunskapsresultat (Cheng et al., 2016; Kim & Weiner, 2022). Det beror dels på att skolan är en komplex organisation med många aktörer och intressen som är i behov av både byråkratisk styrning och utrymme för aktörer att fatta egna professionella beslut i stunden, dels beror det på att autonomi är komplext och måste förstås multidimensionellt utifrån olika nivåer, aktörer och i relation till olika kontexter för att bli förståeligt (Cheng et al., 2016; Wermke et al., 2022). Mycket av den forskning som har detta perspektiv på rektors autonomi är relativt ny och kommer främst från Sverige och Norden (Nordholm et al., 2021; Nordholm, Wermke, et al., 2022; Wermke et al., 2023). Forskningen utgår från tidigare studier om lärares autonomi (Wermke & Höstfält, 2014; Wermke & Salokangas,

2021) med utgångspunkt i Ingersoll (2003) och Ingersoll and Collins (2017) forskning om autonomi som beslut och kontroll. Grundsärskolan är en ny kontext att studera i detta sammanhang eftersom det är en skolform som inte studerats utifrån ett autonomiperspektiv tidigare och har både olikheter och likheter med grundskolan. Studien (Nordholm et al., 2022b) om ”the last outposts” är intressant att ställa i relation till grundsärskolan eftersom skolformen skulle kunna sägas påminna om dessa. Precis som de landsbygdskommuner som beskrivs så har grundsärskolan som skolform relativt få friskolor, genomgått stora organisatoriska förändringar och befinner sig längre bort än grundskolan från de centrala myndigheternas kontroll. Att också förstå hur grundsärskolerektor/ biträdande rektorer upplever, förhandlar och använder sig av *institutionell- och sin individuella autonomi* i förhållande till kontroll (Kim & Weiner, 2022) skulle kunna ge ett litet bidrag till den pågående vidgandet och omdefinieringen av det mångdimensionella begreppet autonomi i skolan.

4. Teoretisk ram

Uppsatsens teoretiska ram grundar sig på Wermke och kollegors (Wermke et al., 2023; Wermke et al., 2022) arbete med att utveckla ett analysverktyg för att öka förståelsen för hur begreppet ledarskapsautonomi inom skolans värld tar sig uttryck i olika kontexter. Autonomi definieras (Wermke et al., 2023 min översättning) som ”att ha stor möjlighet att fatta beslut i vardagen”. Författarnas arbete bygger på Ingersoll (2003) och Wermke and Salokangas (2021) tidigare studier rörande lärares makt, kontroll och autonomi. För att förstå vem som har makt i en organisation så måste man kartlägga och analysera vem/vilka som kontrollerar de viktigaste frågorna, resurserna och besluten i organisationen (Ingersoll, 2003). Det samma gäller autonomi. Vill vi ta reda på hur stor autonomi olika individer eller grupper har i en organisation så måste vi kartlägga vilka beslut som är viktigast, för att sen ta reda på vilka som fattar dessa beslut och vem som i sin tur kontrollerar att besluten fattats korrekt (Ingersoll, 2003; Wermke et al., 2023). För att förstå rektor/ biträdande rektors upplevelse av autonomi måste vi alltså både analysera deras beslutsfattande och den eventuella kontroll som besluten underkastas. Autonomi är dessutom ett multidimensionellt fenomen vilket betyder att graden av autonomi kan variera mellan olika arbetsuppgifter (Wermke et al., 2023; Wermke et al., 2022).

För att kunna studera autonomi som ett multidimensionellt begrepp används ett analysverktyg bestående av en matris (Wermke et al., 2023; Wermke et al., 2022) uppdelad på fyra domäner i vilka rektor/ biträdande rektorer i sin vardag verkar.

Matrisens fyra domäner är; *pedagogisk, social, utvecklings- och administrativ domän*. I den *pedagogiska domänen* ingår begrepp som är kopplade till den direkta undervisningen och elevernas lärande. Den *sociala domänen* handlar om grupperingar av elever, disciplinära åtgärder samt aktiviteter och beslut rörande elever i behov av särskilt stöd. Under *utvecklingsdomänen* återfinns aktiviteter kopplade till skolans styrning, visioner och mål samt fortbildning av personal. I den *administrativa domänen* ingår begrepp som rör administrativa uppgifter och ansvar riktat till själva undervisningssituationerna men även mer övergripande uppgifter som anställning av personal och budget (Wermke et al., 2023; Wermke et al., 2022).

Då matrisen inte är framtagen i grundsärskolans kontext har jag valt att i min analysmatris, utöver de redan ovan givna nyckelbegreppen för respektive domän, lägga till ett antal kontextberoendenyckelbegrepp kopplat till grundsärskolan. Nyckelbegreppen har mejslats fram utifrån tidigare forskning om grundsärskolan (Anderson & Östlund, 2020; Berthén, 2007; Göransson et al., 2021; Östlund, 2012) och också formats under kodningsprocessen. I den *pedagogiska domänen* återfinns nyckelbegrepp som läromedel, tillgänglig lärmiljö, tillgänglig kommunikativ miljö och AKK. Den *sociala domänen* innefattar inkludering, personliga hjälpmedel, elevhälsoarbetet, föräldrars påverkan på skolans utformning, information till elever och vårdnadshavare samt samverkan med viktiga aktörer runt eleverna. I *utvecklingsdomänen* finns begrepp som utveckling av det systematiskt

kvalitetsarbete, verksamhetsutveckling, handledning, förstelärare, specialpedagog samt utvecklingsprocesser. Slutligen återfinns i den *administrativa domänen* nyckelbegreppen, resursfördelning, schemaläggning, fastighetsfrågor, skapandet av rutiner och inskrivning i grundsärskola. Ni ser alla nyckelbegreppen sammanfattade i tabell 1. Utifrån de fyra domänerna kan man sedan studera rektor/ biträdande rektorernas upplevelse av kontroll och beslutsfattande.

Tabell 1.

Nyckelbegrepp				
	Pedagogisk domän	Social domän	Utvecklingsdomän	Administrativ domän
Begrepp kopplade till:	Den direkta undervisningen och elevernas lärande	Grupperingar av elever Disciplinära åtgärder	Skolans styrning Visioner och mål	Administrativa uppgifter och ansvar riktat till undervisning
	Läromedel	Aktiviteter och beslut rörande elever i behov av särskilt stöd	Fortbildning av personal	Övergripande uppgifter som rekrytering av personal och budget
	Tillgänglig lärmiljö	Inkludering personliga hjälpmedel	SKA	Schemaläggning.
	Tillgänglig kommunikativmiljö	EHT	Handledning	Fastighetsfrågor
	AKK	Föräldrars inflytande på skolans utformning	Förstelärare	Skapandet av rutiner och policys
		Information till elever och vårdnadshavare	Specialpedagoger	Inskrivning i grundsärskola
		Samverkan med viktiga aktörer runt eleverna	Utvecklingsprocesser	

Tabell 1. Sammanfattar nyckelbegrepp samt kontextberoende nyckelbegrepp utifrån de fyra domänerna: pedagogisk, social, utbildnings- och administrativ domän (Wermke et al., 2023; Wermke et al., 2022).

5. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur rektor/ biträdande rektor i den svenska grundsärskolan upplever sin autonomi i sin yrkesroll rörande specialpedagogiskt stöd.

Forskningsfrågorna är:

- Hur upplever rektor/biträdande rektor i grundsärskolan sin möjlighet att fatta beslut i de viktigaste frågorna rörande specialpedagogiska frågeställningar?
- Hur upplever rektor/biträdande i grundsärskolan vad/vilka som styr deras arbete kring specialpedagogiska frågeställningar?
- Hur upplever rektor/biträdande i grundsärskolan kontrollen av sitt arbete rörande frågor om specialpedagogiska frågeställningar?

6. Metod

I detta avsnitt beskriver jag hur studien har genomförts. Första delen handlar om hur studiens respondenter valts ut. Efter det presenteras datainsamlingsmetod och en beskrivning av själva analysarbetet. I slutet av avsnittet diskuteras studiens trovärdighet och de etiska övervägandena som har gjorts.

Då syftet med denna studie är att utforska rektor/ biträdande rektorernas egna upplevelser av autonomi i sitt dagliga arbete så är en kvalitativ ansats den mest lämpade då kvalitativ forskning (Braun & Clarke, 2013) handlar om att tolka och förstå data som subjektiv och kontextberoende. Data har samlats in genom semistrukturerade intervjuer och har sedan analyserats med deduktiv innehållsanalys inspirerad av Mayring (2022).

6.1 Urval

I studien har fyra rektorer och fem biträdande rektorer för åtta kommunala grundsärskolor och en integrerad grundsärskola intervjuats. Valet att intervjua både rektorer och biträdande rektorer grundar sig på att många huvudmän organiserar sin grundsärskoleverksamhet så att det är en biträdande rektor som har ansvaret för det dagliga arbetet, men även ansvar för uppföljning och utveckling av verksamheten. Rektorn har då enbart kvar de arbetsuppgifter som hen enligt skollagen (SFS 2010:800) inte kan delegera.

Studiens urval kan beskrivas som en så kallad ”snowball- or friendship pyramiding sampling strategy” (Braun & Clarke, 2013) vilket är en form av bekvämlighetsurval (Denscombe, 2018). Jag tillfrågade personer i mitt professionella nätverk om de kunde hjälpa mig identifiera rektorer/biträdande rektorer för grundsärskolor som de trodde skulle kunna och vilja delta i en studie om grundsärskolerektorer autonomi kopplat till specialpedagogiska frågeställningar. Jag tog sedan själv kontakt med de eventuella informanterna via mejl och beskrev syftet och utformningen av studien (se bilaga 2., Missivbrev). Jag har ingen egen personlig eller professionell relation till någon av de intervjuade rektorerna/biträdande rektorerna.

Inför intervjuerna fick de deltagande rektorerna/ biträdande rektorerna både en skriftlig och muntlig beskrivning av studiens syfte och dess koppling till det övergripande forskningsprojektet CLASS som den är en del av. De fick även en beskrivning av hur studiens resultat kommer att spridas och information om att den data som samlas in enbart kommer att användas i relation till den beskrivna studien. Ett skriftligt samtycke om deltagande i studien har också samlats in från deltagarna. På denna samtyckesblankett framgick att deltagandet är frivilligt och att deltagaren när som helst kan avbryta sin medverkan i studien (bilaga 1. Samtyckesformulär till berörda deltagare).

Skolorna de intervjuade rektorerna/biträdande rektorerna arbetar på har alla en kommunal huvudman, men skiljer sig mycket åt vad beträffar geografiskt läge och storlek på kommun. I studien finns både rektorer/biträdande rektorer från storstad, pendlingskommuner nära storstad, större städer samt landsbygdskommun (Sveriges kommuner och regioner, 2023-06-06).

Rektorernas/biträdande rektorernas tid i sitt yrke varierar mellan drygt två och åtta år. En av rektor/ biträdande rektorerna har varit rektor/ biträdande rektor i sex månader. Samtliga har gått eller går just nu det statliga rektorsprogrammet och merparten av dem är utbildade specialpedagoger eller speciallärare mot intellektuell funktionsnedsättning och har arbetat som det innan de blev rektor/biträdande rektor. Flera av rektorerna/biträdande rektorer arbetar inte som rektor/ biträdande rektor på heltid utan har andra tjänster parallellt, till exempel barn- och elevhälsochef i kommunen eller samordnare för olika typer av nätverk för grundsärskolan. Merparten av dem är ansvariga för fritids- och korttidsverksamheten, KTT, på sin grundsärskola.

6.2 Datainsamlingsmetod

Efter att den första kontakten med respondenterna tagits så bokade jag in tid för intervjuer. Jag valde att göra intervjuerna med rektorerna/ biträdande rektorerna digitalt via Microsoft Teams, då jag ansåg att fördelarna med digitala intervjuer var fler än nackdelarna. Digitala intervjuers fördelar är att de enkelt kan genomföras oberoende var informanten befinner sig, att de ofta är mindre tidskrävande och att det på grund av dessa två faktorer kan vara lättare att få informanter att delta som annars är väldigt upptagna (Braun & Clarke, 2013; Denscombe, 2018). Mitt val att intervjua digitalt visade sig vara lyckosamt då det var enkelt att få deltagarna att tacka ja trots att de i sina roller som rektor/ biträdande rektor oftast är väldigt uppbokade, det var också smidigt att intervjuer kunde genomföras trots att vi geografiskt befann oss långt ifrån varandra. Detta innebar att informanter som inte hade kunnat delta i studien faktiskt gjorde det.

Nackdelarna med att genomföra digitala intervjuer är att man som forskare inte har samma kontroll över själva intervjusituationen (Braun & Clarke, 2013). Till exempel styr man inte över kontexten som intervjun genomförs i och man blir väldigt beroende av att tekniken fungerar som den ska. Under de intervjuer som genomfördes blev det tekniska problem vid ett antal tillfällen vilket gjorde det svårt att avläsa nyanser i det sagda och jag fick be informanterna att upprepa vad de sagt. Flera av intervjuerna avbröts under kortare stunder på grund av händelser som att en kollega kom in i rummet eller att en telefon ringde. Dessa avbrott kan ha påverkat kvalitén på de gjorda intervjuerna. Denna typ av störningar hade troligtvis minskat i omfattning om intervjuerna hade gjorts fysiskt. Längden på intervjuerna varierade mellan 40 och 70 minuter.

Intervjuer är (Braun & Clarke, 2013; Denscombe, 2018) ett bra val av datainsamlingsmetod om man är intresserad av att fånga människors upplevelser av ett fenomen, som i detta fall rektor/ biträdande rektorernas upplevelse av autonomi. Innan man påbörjar genomförandet av intervjuerna är det viktigt att reflektera över vilka frågor man behöver ställa och hur man utformar intervjun så att slutresultatet ger forskaren möjlighet att svara på den övergripande forskningsfrågan. För detta ändamål är det bra att utforma en intervjuguide (Franklin, 2012).

I denna studie valdes användandet av en semistrukturerad intervjuguide (Braun & Clarke, 2013) vilket betyder att forskaren skapar en guide med ett antal frågor som hen önskar få besvarade under intervjun, men där det också finns en öppenhet att ställa följdfrågor eller ta in nya frågeställningar under intervjutillfället (se bilaga 3. Intervjufrågor). Denna studies syfte riktar fokus mot rektor/ och biträdande rektorers *upplevelse* av autonomi i sin yrkesroll. Som tidigare beskrivits kan man förstå begreppet autonomi genom att kartlägga vad aktörerna anser vara de viktigaste besluten, vem som fattar dessa beslut och hur genomförandet av dessa beslut kontrolleras (Ingersoll, 2003; Wermke et al., 2023). Aktörernas autonomi påverkas också av den kontext de befinner sig, vilket gör det nödvändigt att också förstå vilken formell kontroll, det vill säga vilka lagar och styrdokument, som sätter ramar för verksamheten (Wermke et al., 2022). Autonomi är dessutom ett multidimensionellt fenomen vilket betyder att graden av autonomi kan variera mellan olika arbetsuppgifter. Den semistrukturerade intervjuguiden är uppbyggd utifrån dessa antagande om autonomi. Intervjuerna inleddes med ett antal bakgrundsfrågor om informanten, samt frågor om hur den grundsärskola som informanten arbetar i är organiserad. Efter det ställdes en övergripande fråga om hur man arbetar med specialpedagogiskt stöd i rektorns/ biträdande rektorns grundsärskola, vilka de viktigaste besluten som rektor/ biträdande rektor fattar rörande specialpedagogiskt stöd, vad/vem som styr/påverkar besluten, samt hur besluten kontrolleras och följs upp. För att få ett så rikt och detaljerat material (Braun & Clark, 2013) som möjligt ställde jag sen, utifrån svaren på den övergripande frågan, följdfrågor kring specifikt specialpedagogiskt stöd till exempel tillgänglig kommunikativ miljö/AKK, inkludering, specialpedagogens roll eller EHT (se bilaga 3. Intervjufrågor). Jag fick på detta ett rikt och detaljerat material med många konkreta beskrivningar av rektorers/ biträdande rektorers arbete och upplevelse av autonomi i sin yrkesroll.

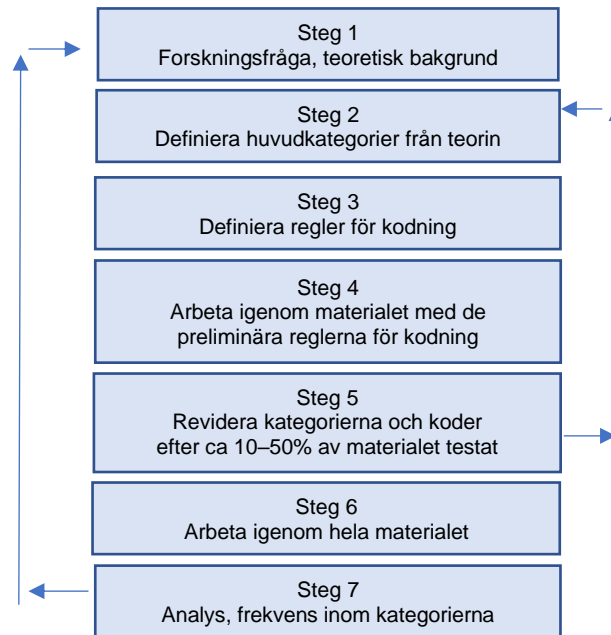
Intervjuerna spelades in som ljudfiler och transkriberades av mig själv i nära anslutning till intervjutillfället. Vid överföringen av ljudfilerna till text användes ortografisk transkribering inspirerad av Braun and Clarke (2013). Ortografisk transkribering kännetecknas av att allt som sägs, både tal och

andra ljud skrivs ned, men man registrerar inte på vilket sätt det sägs. Då analysens fokus snarare ligger på helheten av intervju svaren än på de enskilda respondenternas svar valdes att vid transkriberingen utesluta att skriva ned skratt samt vissa pauser och upprepningar.

6.3 Analys

Arbetet har analyserats med deduktiv innehållsanalys inspirerad av Mayring (2022). Mayring beskriver att en deduktiv innehållsanalys består av sju steg (Mayring, 2022) vilka beskrivs översiktligt i figur 1.

Figur 1.

Figur 1. Översikt av de sju stegen för en deduktiv innehållsanalys enligt Mayring (2022, sid. 90, min översättning)

De sju stegen handlar om att utifrån forskningsfrågan och den teoretiska ramen, i detta fall Wermke och kollegors (2022; 2023) teoretiska antaganden rörande rektorers autonomi med tillhörande matris (Wermke et al. 2023), tydligt definiera kategorier och kodningsregler för kodningsarbetet. Jag började med att koda materialet (steg 4, Figur 1.) utifrån de fyra domänerna: *pedagogisk*, *social*, *utvecklings-* och *administrativ domän* och de nyckelbegrepp som jag hade definierat i steg 2 och 3 (Figur 1.) och som finns redovisade i uppsatsen kapitel 5.

När jag arbetat mig igenom ca 30 % av mitt material så stannade jag upp och gjorde vissa justeringar och förtydligande, eftersom jag upptäckt oklarheter under kodningsarbetet (steg 5., Figur 1). Jag kodade sedan om allt mitt material utifrån de nya definitionerna av de fyra domänerna (steg 2 – 4., Figur 1.)

Då matrisen är mångdimensionell har jag varit tvungen att upprepa denna proces ett antal gånger så att matrisens alla olika delar kategoriserats. Så när de fyra *domänerna* kategoriserats arbetade jag vidare med nästa dimension av matrisen, *beslut* och *kontroll*, och tog fram definitioner av de två begreppen. Ni finner definitionerna av begreppen beslut och kontroll i tabell 2 .

Tabell 2.

Definition av begrepp	
Beslut	beslut, bestämma, agera och handla
Kontroll	kontroll, uppföljning, följa upp, utvärdera, granska

Tabell 2. Sammanfattar de definitionerna av begreppen beslut och kontroll som användes i kodningsarbetet.

Jag arbetade mig sedan igenom materialet precis på samma sätt som jag gjorde då jag arbetade med domänerna. Även denna gång kodade jag ca 30 % av materialet för att sedan justera kategoridefinitionerna och efter det koda materialet på nytt. I de båda kodningsprocesserna har den text som kodats varit relativt stora stycken och inte enbart ord eller kortare meningar.

När allt material var kodat utifrån *domän* och *beslut/kontroll* startade jag om proccen ännu en gång och skapade kategoridefinitioner, ”anchor examples” och kodningsregler (Mayring, 2022 sid. 90) för rektor/ biträdande rektorernas upplevelse av kontroll/beslut det vill säga om de upplevde *beslut/kontroll* som: *låg*, *relativt låg*, *relativt hög* eller *hög*. Efter att materialet kodats in räknade jag antalet kodat material utifrån domän, beslut/kontroll respektive hög, relativt hög, relativt låg och låg och ställde dessa i relation till varandra.

Tabell 3.

Beslut			
Kategori	Definition av kategori	Anchor examples	Kodregel
Hög	Rektor/ biträdande rektor tar själv beslut i en fråga.	”Det är bara jag som får ta ett beslut där, det är ingen annan, och sen får jag stå för det beslutet.” ”Det är jag som tar beslutet” ”Jo det är jag, jag har väldigt stort stöd bara genom skollagen”	Kommentarer som rör beslut utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Relativt hög	Rektor/biträdande rektor tar beslut i fråga i samverkan med andra och uttrycker sig positivt om samverkan.	”Jag upplever att jag har ganska stort handlingsutrymme” ”de tar ett beslut att alla i hela skolan ska göra på ett visst sätt...men jag kan påverka delar”	Kommentarer som rör beslut utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Relativt låg	Rektor/biträdande rektor tar beslut i fråga i samverkan med andra och uttrycker sig negativt om samverkan.	”Det måste jag tyvärr delvis förankra uppåt” ”men där är inte mycket jag kan påverka det är det inte, det är rätt så begränsat”	Kommentarer som rör beslut utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Låg	Rektor/biträdande rektor tar inte beslut i en fråga.	”Det är inte mycket vi kan göra från skolan sida” ”där är ju mitt handlingsutrymme väldigt begränsat”	Kommentarer som rör beslut utifrån en fråga i en av de fyra domänerna

Tabell 3. Definition, anchor examples och kodningsregler för begreppet beslut (Mayring, 2022 sid. 90).

Tabell 4.

Kontroll			
Kategori	Definition av kategori	Anchor examples	Kodregel
Hög	Alla rektorns/biträdande rektorns beslut kontrolleras i en fråga.	"Å ena sida så mäts jag mycket av budget i balans, det är vad jag måste fixa" "jag upplever att det kontrolleras, följs upp skulle jag snarare säga, tydligt och strukturerat"	Kommentarer som rör kontroll utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Relativt hög	Rektorns/biträdande rektorns beslut kontrolleras men det är relativt öppna kontrollfrågor som i stor utsträckning formuleras av rektor/ biträdande rektor själv.	"de har en ganska öppen utvärdering som man får...som man får skriva då ...en gång per år som man skriver vad som varit bra och vad som bör utvecklas så."	Kommentarer som rör kontroll utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Relativt låg	Rektorns/biträdande rektorns beslut kontrolleras men efter det att rektor /biträdande rektor uppmärksammat att frågan bör kontrolleras eller.	"men det har kommit mer och med så det är enligt kommunens SKA-arbete nu precis som för andra elever men med en viss påminnelse då"	Kommentarer som rör kontroll utifrån en fråga i en av de fyra domänerna
Låg	Mycket få eller inga av rektorns/biträdande rektorns beslut kontrolleras i en fråga.	"det sker ingen uppföljning av dessa frågor"	Kommentarer som rör kontroll utifrån en fråga i en av de fyra domänerna

Tabell 4. Definition, "anchor examples" och kodningsregler för begreppet kontroll (Mayring, 2022 sid. 90).

6.4 Studiens trovärdighet

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet är begrepp som brukar användas för att beskriva tillförlitligheten hos vetenskapliga studier (Braun & Clarke, 2013). Begreppen är förknippade med kvantitativ forskning och kan kortfattat förklaras som studiens replikerbarhet, det vill säga om studiens resultat kan återskapas av en annan forskare, om forskaren mäter det hen vill mäta (Mayring, 2022) samt om studiens resultat kan generaliseras till en större population (Braun & Clarke, 2013). Inom den kvalitativa forskningen förs det en diskussion om hur väl dessa sätt att beskriva studiers kvalitet är tillämpbara och i så fall hur begreppen ska definieras (Creswell, 2013; Mayring, 2022). Vissa forskare menar att trovärdighet är ett bättre sätt att beskriva än begrepp som validitet och reliabilitet. (Braun & Clarke, 2013)

Att den kvalitativa forskningens kvalitetsaspekter inte är lika strikta som de kvantitativa ska dock inte likställas med att det inte går att diskutera kvalitet i kvalitativ forskning (Braun & Clarke, 2013) Creswell (2013) menar att kvalitetsbegreppet inom det kvalitativa fältet är mer mångsidigt och kan och kanske också bör variera utifrån både vetenskapsteoretisk utgångspunkt samt utifrån vald metodologisk ansats.

Mayring (2022) menar att det finns en mängd olika kvalitetskriterier och strategier att förhålla sig till när man gör en kvalitativ innehållsanalys, men att "intracoder agreement" är den mest betydelsefulla strategin, trots att man alltid måste förhålla sig till att det finns en subjektivitet i allt som tolkas. Jag har i denna studie inte haft möjlighet att låta någon annan koda materialet, vilket självklart vore det bästa. Jag har istället själv varit mycket noggrann med att göra om mina kodningsprocesser ett flertal gånger. Självklart är det svårt för mig att förhålla mig helt neutral då jag gör om processerna gång på gång och resultatet kan därför få en lägre tillförlitlighet.

6.5 Etiska överväganden

Att ha ett etiskt förhållningssätt är viktigt i all forskning. Det handlar både om att följa de lagar som finns i det samhälle där forskningen genomförs och att följa de mer universella forskningsetiska principer/kodexar som beskriver hur forskning bör bedrivas (Vetenskapsrådet, 2017). Jag har under arbete gång kontinuerligt försökt förhålla mig till olika typer av etiska frågeställningar som uppkommit (Braun & Clarke, 2013). I skriften *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* beskriver Vetenskapsrådet (2002) den vågsåll där det så kallade forskningskravet ständigt vägs mot individskyddskravet. Det vill säga kravet att det i samhället ska bedrivas forskning för att främja ny kunskap och utveckling både för individen och det allmännas bästa och kravet att skydda den enskilda individen så att dennes integritet inte kränks. Individskyddskravet kan enligt Vetenskapsrådet (2002) brytas ner i fyra delar som i sig bör beaktas i all forskning; *Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet*. Som tidigare beskrivits i avsnittet urval har studiens deltagare informerats om studiens syfte och genomförande samt hur de data som samlas in kommer att hanteras. Ett skriftligt samtycke har också samlats in från deltagarna där det tydligt framgick att deltagandet är frivilligt och att de kan avbryta sin medverkan när som helst om de själva önskar det.

Vad beträffar kravet på konfidentialitet så har all data där det är möjligt att identifiera enskilda individer avidentifierats i samband med transkriberingen av materialet och i de fall citat presenteras i studien har jag valt att namnge de olika informanterna från A-I. Fokuset i studiens analysdel ligger dessutom snarare på det samlade materialet än på de enskilda respondenternas svar vilket också bidrar till risken att enskilda individer identifieras. Ljudinspelningarna av intervjuerna samt transkriberingen av dessa har lagrats på en hårddisk och kommer inte att delas eller lagras på en molntjänst. När examensarbetet är genomfört kommer ljudinspelningar samt transkriptioner att raderas.

7. Resultat

Studiens resultat redovisas i fyra kapitel uppdelade på de fyra domänerna; *pedagogisk, social, utvecklings-, och administrativ* domän. Varje domän kommer beskrivas utifrån rektor/ biträdande rektorernas upplevelser av beslut och kontroll i sin yrkesroll. En generell beskrivning av rektor/ biträdande rektorernas upplevelser av beslut kommer att göras. Efter det lyfter jag fram de viktigaste besluten som framkommit i mitt analysarbete. I avsnitten om kontroll kommer jag beskriva rektor/ biträdande rektorernas upplevelse av kontroll och vilka nivåer som främst kontrollerar dem samt hur kontrollen sker. Avsnittet inleds med en tabell (Tabell 5) över studiens mest betydelsefulla resultat sammanfattas genom att presentera de viktigaste besluten, hur de kontrolleras samt vilka styrdokument som styr inom respektive domän. Därtill kan man även avläsa graden av beslut och kontroll inom respektive domän.

Tabell 5.

	Pedagogisk domän	Social domän	Utvecklingsdomän	Administrativ domän
Beslut Viktigaste beslut	Att styra mot kunskapsuppdraget Anpassa metoder till grundsärskolan	Skapa bra grupper EHT specialpedagogisk kompetens	Större utvecklingsprojekt	Budget Godkänna att elev börjar
Kontroll Kontrolleras av nivå	Lokal	Lokal	Lokal	Lokal
Kontrollsystem	SKA	SKA	SKA	Administrativa system "Budget i balans"
Styrdokument	Centrala styrdokument	Centrala styrdokument		

Låg Relativt låg Relativt hög Hög

Tabell 5 Studiens mest betydelsefulla resultat sammanfattas genom att tabellen presenterar de viktigaste besluten, hur de kontrolleras, samt vilka styrdokument som styr inom respektive domän. Därtill kan man även avläsa graden av beslut och kontroll inom respektive domän.

7.1 Pedagogisk domän

7.1.1 Beslut

Inom den pedagogiska domänen upplever rektor/ biträdande rektorerna sina möjligheter att fatta beslut som hög. Den typ av beslut som rektor/ biträdande rektorerna främst nämner att de fattar kan kategoriseras som övergripande pedagogiska beslut till exempel att alla elever i grundsärskolan ska ges möjlighet att använda en viss kommunikationsmetod i skolarbetet eller inköp av specifikt undervisningsmaterial. Rektorerna/ biträdande rektorerna beskriver denna typ av beslut som att de

skapar förutsättningarna så att lärarna kan göra sitt jobb. Rektor/ biträdande rektor I beskriver det som att hen driver och fattar beslut om de generella pedagogiska frågorna medan lärarna har ansvar för de individuella, mer elevnära frågorna. Hen exemplifierar det genom att berätta att hen som rektor/ biträdande rektor är ansvarig för att varje klassrum har tillräcklig tillgång till iPads med kommunikationsverktyget Widgeo installerat så att lärarna sedan kan stödja eleverna kommunikativt i undervisningen.

...då är det mer att driva, inte det individuella, för det förutsätter jag att lärarna gör, utan mer det generella att alla har bredden att alla har Widgeo-Go, det ser jag som mitt och sen skapa förutsättningar för lärarna att arbeta med det individuella också, men där förutsätter jag att lärarna tar det. Rektor I

Rektor/ biträdande rektorerna understryker hur viktigt det är att de övergripande pedagogiska besluten tas av dem som rektor/ biträdande rektorerna, men att det hela tiden sker i samförstånd och samverkan med lärarna. Rektor/ biträdande rektor H beskriver hur hen tänker om beslut inom domänen ”om man tänker pedagogiska beslut ” ”då jobbar vi såhär” ” så är det extremt sällan jag tar ett sånt beslut själv och kör över lärarna och så om en lärare tänker någonting annat då tänker vi snarare små steg på vägen dit.”

Trots att rektor/ biträdande rektorerna upplever en stor frihet att fatta beslut vad gäller de pedagogiska frågorna så finns det ändå frågor där de tar stöd i sitt beslutsfattande. Flertalet av rektor/ biträdande rektorerna berättar att de har ett nätverk av andra grundskolerektorer i regionen eller kommunen som de bollar tankar och idéer med inför beslut. Några av rektorerna/ biträdande rektorerna arbetar i kommuner där det finns en grundskolesamordnare, vilken för några av dem blir en naturlig person att ta stöd av. De bollar också frågor med sin närmsta chef. I rektorernas fall skolchefen, i de biträdande rektorernas fall skolans rektor eller skolchefen beroende på vilken typ av fråga det handlar om. De flesta beskrivningarna av samtalen med chefen och/eller grundskolesamordnaren kan beskrivas som utvecklande samtal som hjälper rektorerna att fatta beslut.

I några fall handlar samtalen med chef snarare om att bolla ett beslut som man som rektor/ biträdande rektor egentligen redan tagit i sitt huvud, men som man vill förankra högre upp i organisationen. Några rektor/ biträdande rektorerna berättar att de brukar skicka ”förkännedom-mejl” till sin chef i ärenden där det finns risk för att ett beslut de fattat kan komma att ifrågasättas av till exempel en vårdnadshavare. I andra fall vill man förankra sina beslut högre upp i organisationen för att inte beslutet i ett senare skede ska ifrågasättas på grund av att förvaltning/skolchef inte förstår i vilken kontext som beslutet fattats, det vill säga att beslutet kräver kunskap om grundskolans elevgrupp och verksamhet. Rektor/ biträdande rektor C berättar att hen efterförankrat ett beslut om att köpa in så kallade Side by Side cyklar, en sorts parcykel, som läromedel till verksamheten för att hen anade att förvaltningen skulle ifrågasätta beslutet senare.

Den pedagogiska domänen är den domän där de intervjuade rektor/ biträdande rektorerna oftast hänvisar till de statliga styrdokument, främst till Skollagen, som de anser ger dem som rektor/ biträdande rektorerna handlingsfrihet och också skapar tydliga ramar för verksamheten. Ramar som de som rektor/ biträdande rektorerna sedan kan fylla med innehåll tillsammans med lärarna. Rektor/ biträdande rektor G beskriver det ”...jo det är ju väldigt stort och bara genom Skollagen så sitter ju jag som rektor på väldigt mycket mandat så jag har ju alla möjligheter i världen.”

Att styra mot kunskapsuppdraget

Den kritik mot grundskolan, att skolformen är för omsorgsinriktad, som belysts de senaste decennierna av både myndigheter Skolverket 2018 och forskning (Berthén, 2007; Östlund, 2012), syns i intervjuerna med rektorerna/ biträdande rektorerna för grundskolan. I flertalet av intervjuerna använder rektor/ biträdande rektorerna ord ”ökat kunskapsuppdrag”, ”bort från omsorg”, ”lärandet i centrum”. Att man vill bort från omsorg och mot andra kvalitéer blir också tydligt i att fler rektor/ biträdande rektorerna belyser vikten av en pedagogisk verksamhet på fritids och korttidsverksamhet. Flera av rektor/ biträdande rektorerna menar att det viktigaste beslutet inom denna domän är att styra

verksamheten från omsorg mot kunskap. Rektor/ biträdande rektor E beskriver hur hen i alla skolans beslut har varit tvungen att vara väldigt tydlig med att det är kunskap och lärande som ska stå i centrum under skoldagen och citatet beskriver väl hur hen upplever det

...det satt rätt så långt inne faktiskt och jag har konfronterat det ganska frisk faktiskt att det är det här vi styr efter, eleverna kan ju. Det mötte ju inte alltid applåder i sig och vissa valde att hoppa av så det gäller att jobba med att det här är en skola, det är inte en vårdinrättning eller så, det är en lärande organisation. Rektor E

Att anpassa metoder och arbetssätt till grundsärskolan

Det är inte bara de statliga styrdokumenterna som styr det pedagogiska arbetet. Flera av rektor/ biträdande rektorerna lyfter även att den pedagogiska domänen styrs av kommungemensamma arbetssätt och metoder som ska implementeras i deras skolor, det kan t e x röra sig om metoder för språkutvecklande arbetssätt eller UDL, Universal Design for Learning. Rektor/ biträdande rektorerna beskriver att de inte kan besluta över dessa frågor vara eller icke vara utan den typen av beslut tas högre upp i organisationen, men att de har stor frihet att anpassa de kommungemensamma metoderna till grundsärskolans målgrupp och verksamhet. Rektor/ biträdande rektor C beskriver att man i hela kommunen ska arbeta språkutvecklande i alla ämnen men att hen inte anser att det fungerar att använda metoden rakt av utan att den måste anpassas till grundsärskolans målgrupp. Hen måste då fatta beslut om hur arbetssättet ska implementeras och anpassas till grundsärskolan elevgrupp och verksamhet.

Jag såg att det skulle ta allt för många timmar och det var på en för hög nivå på språkutvecklande arbetssätt, vi har andra behov helt enkelt och det var inte så svårt att få igenom med tidigare skolchef. Alla förstår, mer att man gör ett aktivt val att sen att vi har gjort en presentation av vad vi har gjort kring språkutveckling, vi har arbetat tematiskt eller vi har andra former. Så fast vi inte har varit med så arbetar vi ju med ett språkutvecklande arbetssätt. Rektor C

Det är inte bara metoder som man från lokal nivå vill implementera i grundsärskolan som måste anpassa innan de implementeras. Flera av rektor/ biträdande rektorerna menar att man måste addera vissa arbetssätt och metoder för att eleverna i grundsärskolan ska kunna ta till sig kunskapsinnehållet. En av rektor/ biträdande rektorerna kallar det för "bakgrundsarbete" vilket kan vara att exempelvis använda bildstöd i arbetet, anpassa sitt kroppsspråk eller att använda olika typer av AKK. Att fatta beslut om den här typen av anpassningar är en viktig del av att vara rektor/ biträdande rektor för grundsärskolan enligt de intervjuade rektorerna/ biträdande rektorerna.

7.1.2 Kontroll

Vad gäller kontroll av beslut och verksamhet inom den pedagogiska domänen är det i intervjuerna främst det systematiska kvalitetsarbetet som nämns. Skolinspektionen nämns bara av en rektor/ biträdande rektor. Två av rektor/ biträdande rektorerna menar att de frågor som förvaltningen vill att rektor/ biträdande rektorerna arbetar med i det systematiska kvalitetsarbetet inte fångar upp de pedagogiska frågorna som är viktiga för de elever som går i grundsärskolan. En av rektor/ biträdande rektorerna upplever att kontrollen av det pedagogiska området snarast sker indirekt via föräldraenkäter. Hen menar att om skolan till exempel inte lever upp till en tillgänglig kommunikativ lärmiljö så kommer det avspeglas i de svar som ges i kommunens årliga föräldraenkät som skickas till alla elevers vårdnadshavare.

Kontrollen av de beslut rektor/ biträdande rektorerna fattar inom den pedagogiska domänen sker, enligt rektor/ biträdande rektorerna, främst genom möten och samtal med skolchef, kvalitetssamordnare eller dylikt. Det är mycket sällan som direkta kontroller av de beslut som fattas inom den pedagogiska domänen genomförs av förvaltningen.

Rektor/ biträdande rektor F beskriver hur den typen av kontroll kan se ut:

...inga såna större kvalitetsgranskningar just på grundsärskolan utan mer som uppföljningsmöten till exempel som vi pratade om igår med chefen för samverkan och stöd där vi följer upp liksom vår verksamhet. Rektor F

Enligt flera rektor/ biträdande rektorer så ska man inte tolka det här som ett ointresse från huvudmannens sida utan snarare som olika tillvägagångssätt för att kontrollera och utvärdera verksamhetens kvalitet.

Sammanfattningsvis kan man beskriva den *pedagogiska domänen* som en domän där rektorerna/biträdande rektorerna upplever sig ha stora möjligheter att fatta beslut i de frågor som de anser viktigast, såsom att styra verksamheten mot kunskapsuppdraget och att anpassa metoder till grundsärskolans verksamhet. De anser att det är de som fattar besluten, men beskriver samtidigt att de ofta förankrar besluten högre upp i organisationen och alltid fattar beslut i samråd med lärarna. Rektorerna/biträdande rektorerna upplever att kontrollen av de beslut som fattas inom den *pedagogiska domänen* är relativt låg, speciellt om man tänker direkta kvalitetskontroller av fattade beslut som rör verksamheten. I stället sker kontrollen av beslut och verksamhet främst via samtal och dialog med skolchef och förvaltning. Det framkommer tydligt i intervjuerna att rektorerna/ de biträdande rektorerna använder sig av de centrala styrdokumenterna såsom skollag och kursplaner som ramar och möjliggörare för de beslut de fattar inom domänen.

7.2 Social domän

7.2.1 Beslut

Inom den *sociala domänen* upplever rektorerna /biträdande rektorerna att de har stora möjligheter att fatta beslut. Enligt Skollagen (2010:800) ges rektorn ett stort mandat över frågeställningarna som rör den sociala domänen och det stämmer väl överens med de intervjuade rektor/ biträdande rektorernas upplevelser. De ser lagarna som en möjlighet och inte en begränsning. Rektor/ biträdande rektor E beskriver hur de statliga styrdokumenterna tillsammans med medel, tillit och mandat ger hen handlingsutrymme att agera i frågor som rör den sociala domänen. I likhet med en annan rektor/biträdande rektor upplever hen att uppdraget går att finna i alla delar av styrkedjan både från staten och kommunen. Rektor/ biträdande rektorerna beskriver att det enda som begränsar dem i den *sociala domänen* är budgeten, men att inom dess ramar är de mycket fria att utforma sin verksamhet som de vill.

Den sociala domänen är samtidigt den domän där rektorerna/biträdande rektorerna tydligast beskriver att det finns områden som de inte alls styr över utan att det är andra myndigheter som fattar beslut och på så sätt styr delar av verksamheten. Det kan handla om beslut som fattas av habiliteringen tillsammans med föräldrar till exempel beslut om elevers personliga hjälpmedel eller beslut/ icke beslut av socialtjänsten rörande en elevers psykosociala situation. Alla dessa saker påverkar elevernas skolgång, men ligger utanför rektorernas/de biträdande rektorernas möjligheter att påverka. Många rektor/ biträdande rektorerna beskriver samarbetet med andra aktörer som bra men att det skaver ibland. Rektor/ biträdande rektor C tycker att hen inte får samarbetet att fungera, att hens möjlighet att fatta beslut är små och att det går ut över eleverna ”Jag har ju rätt mycket övrigt att önska gentemot andra myndigheter kan jag tycka när det gäller stöd i vissa fall. Och där är ju mitt handlingsutrymme rätt begränsat.”

Beslutsfattande i den *sociala domänen* beskrivs delvis annorlunda än beslutsfattandet i de andra domänerna. Rektorerna/biträdande rektorerna beskriver oftare att beslutsfattandet sker i dialog med andra. Dialogerna sker både inom den egna verksamheten, exempelvis med lärare, elevhälsoteam eller specialpedagog och med aktörer utanför den egna verksamheten såsom habiliteringen, socialtjänst

eller sjukvården. Inkludering är ett bra exempel på en frågeställning inom den *sociala domänen* där möjligheten att fatta beslut beror på hur väl man kan samverka med andra aktörer till exempel med rektor/ biträdande rektor för den intelligande grundskolan eller fritidsverksamheten på den egna skolan. Flera av rektor/ biträdande rektorerna beskriver olika strategier för att skapa god samverkan såsom att man måste börja samverka i små steg för att inte förstöra den goda relationen eller den helt motsatta strategin att bara köra på och efteråt diskutera med motparten hur man kan samverka för inkludering.

Fem av rektorerna/biträdande rektorerna ser Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, som en viktig samarbetspartner inom den *sociala domänen* och de beskriver att de ser sig själva som en viktig part för att säkerställa att lärarna tar stöd av SPSM.

Elevhälsoteam och specialpedagogisk kompetens

Alla rektor/ biträdande rektorerna har ett elevhälsoteam som är kopplat antingen till den grundskola där grundsärskolan är placerad eller till kommunens övergripande elevhälsoteam. Rektor/ biträdande rektorerna upplever för det mesta att samarbetet med elevhälsoteamen fungerar väl och de beskriver att det har stora möjligheter påverka teamets arbetsformer. Ibland kan det enligt rektorerna/biträdande rektorerna vara svårt med team vars huvudsakliga kompetens inte är grundsärskolans målgrupp. Rektor/ biträdande rektor A beskriver detta som att hen inte får det stöd som behövs i ärendena utan att det snarare blir att hen beskriver sina elever för teamet

...det är svårt att få svårt att få riktigt hjälp den vi tycker är bäst så är det skolläkaren för hon har ju kompetens och kan men vi har ju sagt det många gånger att det känns som om det är vi som sitter och berättar å så. Rektor/ biträdande rektor A

Några av rektorerna/ biträdande rektorerna har därför själva valt att fylla på med grundsärskolekompetens till elevhälsoarbetet. Fyra rektor/ biträdande rektorerna har en egen övergripande specialpedagog i sin verksamhet, i en av verksamheterna finns logoped, en rektor/biträdande rektor har anställt en fysioterapeut och en rektor/biträdande rektor hyr in extern handledare till sin verksamhet. Beslutet att koppla dessa kompetenser till verksamheten har de som rektorerna/biträdande rektorerna själva tagit, men själva det vardagliga arbetet är mycket ett arbete i dialog mellan rektor/ biträdande rektor och de specialpedagogiska kompetenserna. Rektor/ biträdande rektorerna som har en logoped kopplad till verksamheten har sökt externa medel för tjänsten, som en del i ett skolutvecklingsprojekt. Övriga tjänster återfinns inom ordinarie budget. Fyra rektorerna/biträdande rektorerna har även förstelärartjänster kopplade till grundsärskolan och i de fallen har rektorerna/ biträdande rektorerna stora möjligheter att besluta om innehållet i förstelärarnas tjänster.

Sammanfattningsvis kan man beskriva rektorernas/biträdande rektorernas möjligheter att fatta beslut rörande elevhälsoteam och specialpedagogisk kompetens som stor så länge man kan hålla sig inom budgeten eller kan lösa de ekonomiska förutsättningarna på annat sätt.

Att skapa bra elevgrupper

Att skapa bra elevgrupper med fin dynamik för att främja elevernas lärande, kommunikation och sociala utveckling beskrivs som viktiga beslut i flera av intervjuerna. Beslutsfattandet beskrivs dock som både högt och lågt. Ibland påverkar besluten i den sociala domänen beslut i andra domäner exempelvis den pedagogiska. Rektor D beskriver att hen prioriterar en sammanhållen dag där alla elever börjar och slutar samma tid trots att de går i olika årskurser för att främja en god gruppdynamik. Det tvingar fram beslut i den pedagogiska domänen som rör lektionsinnehåll och timplan. Rektor/ biträdande rektor D beskriver hur hen med utgångspunkt i att forma bra grupper får arbeta flexibelt med timplanen och lektionsinnehållet

Vi har tio elever som läser ämnen, ämnesområden på det individuella programmet och få till en individanpassning och gruppdynamik och så så måste man vara ganska flexibel och påhittig då det gäller timplanen... Det tycker jag är ett viktigt beslut att jag är tydlig med hur jag ser på det.

Rektor/ biträdande rektor D

Det finns några områden inom den sociala domänen som rektorerna/biträdande rektorerna tar upp där deras möjligheter att fatta beslut är små och där de är utlämnade till andra aktörer. Många av de besluten påverkar gruppens utformning, men även verksamhetens innehåll på olika sätt. Det handlar exempelvis om när elever som är inskrivna i rektor/ biträdande rektorns skola lever under utvisningshot. En elev kan komma att sluta i en klass från en dag till en annan. Beslutet om att en elev får uppehållstillstånd eller inte ligger hos Migrationsverket. Här beskriver rektor/ biträdande rektorerna att de vet att de inte har makt att besluta i dessa frågor men de försöker ändå påverka de som tar beslut till exempel genom att skriva intyg, brev och stödja föräldrar.

KTT är ett annat område där vissa rektor/ biträdande rektorer upplever sitt beslutsfattande som begränsat då beslut om KTT tas inom ramen för LSS och därmed tillhör en annan förvaltning än den skolan tillhör. Flera av rektor/ biträdande rektorerna anser att deras handlingsutrymme och möjlighet att utforma innehållet i KTT-verksamheten blir begränsat av det regelverk som kommunen ställt upp.

Ja t e x om man får KTT eller inte då handlar det om att LSS tar besluten och jag har ingenting med det att göra överhuvudtaget och om dom beviljar det så är det deras, vad har dom för ord till det, deras grund för syftet av beviljandet av plats, så det ska vi jobba med, så de sätter på något sätt spelreglerna för korttidstillsynen i högsta grad

Rektor/ biträdande rektor H

Flera rektor/ biträdande rektorer tar också upp taxibolagen som ett område där deras möjlighet att påverka är liten. I många kommuner är det problem med att skolskjutsen inte kommer när den ska. Många elever mår dåligt av osäkerheten och över att sitta och vänta. För rektor/ biträdande rektorerna skapar det problem eftersom det blir svårt att planera aktiviteter och forma bra grupper.

7.2.2 Kontroll

Två rektor/ biträdande rektorer uttrycker att de upplever hög kontroll från kommunen vad gäller frågor som rör den sociala domänen. Rektor/ biträdande rektor I beskriver att de specialpedagogiska frågeställningarna tas upp i det systematiska kvalitetsarbetet på ett bra och strukturerat sätt. ”Jo men vi har ju ett systematiskt kvalitetsarbete som är väldigt bra och utvecklat och som följer ett årshjul och där också det specialpedagogiska frågorna finns med i ganska hög utsträckning och där min chef efterfrågar det”. I stället för ordet kontroll vill dessa rektorer/ biträdande rektorer hellre säga uppföljning, eftersom det är ett mer beskrivande ord för hur frågor som rör de viktigaste frågorna inom den *sociala domänen* följs upp inom kommunen. Det handlar snarare om samtal där man ger och tar i stället för att förvaltningen ställer kontrollfrågor som rektor/ biträdande rektor ska besvara.

De övriga rektorerna/ biträdande rektorerna svarar att de upplever kontrollen som relativt låg. De menar att det egentligen inte finns så mycket uppföljning eller kontroll av de viktigaste besluten som fattas inom den *sociala* domänen. Speciellt inte då det kommer till frågor som är specifika för grundskolan eftersom kompetensen om vad dessa frågor kan vara inte finns högre upp i organisationen. Rektor/ biträdande rektor D beskriver att hen har stort handlingsutrymme, men skulle önska sig mer kontroll och uppföljning.

När du säger så så tänker jag tvärtom, då tänker jag handlingsutrymme det har jag, men om det är något så skulle jag vilja eftersträva lite mer stöd och uppföljning i frågorna. Man blir lätt ensam i frågorna kring dom barnens behov om man säger så.

Rektor/ biträdande rektor D

Några rektor/ biträdande rektorer upplever att kommunen har system för kontroll, men att det är upp till dem som rektor/ biträdande rektorer att fylla innehållet i kontrollerna det vill säga att beskriva för kommunen om verksamheten i grundskolan. Det här är ett tema som återkommer i flera av

domänerna. Rektor/ biträdande rektor J kommer under intervjun på att hen ska se till att frågor rörande inkludering av grundsärskolan ska tas med i skolans styrdokument och uppföljningsarbete i framtiden.

...det är jättebra att sitta och prata så här för då får jag en massa tankar om det här och just nu sitter jag med elevhälsoteamet och reviderar elevhälsoplanen på den här skolan och det slår mig nu att där borde man också kunna beskriva inkludering utifrån grundsärskolans perspektiv, det skulle man kunna göra... Rektor/ biträdande rektor J

Beslutsfattande för rektorerna/ de biträdande rektorerna rörande de viktigaste besluten inom den *sociala domänen* handlar i hög utsträckning om att fatta beslut i samverkan med både externa och interna aktörer, vilket gör att deras möjlighet att fatta beslut kan beskrivas som relativt hög. De centrala styrdokumenten lyfts även i denna domän fram som viktiga som stöd för rektorerna/ de biträdande rektorerna när de fattar beslut inom domänen. Kontrollen av de fattade besluten inom domänen upplevs som låg och flera av rektorerna önskar mer kontroll och uppföljning. Rektorerna/ biträdande rektorerna upplever att den kontroll som sker oftast sker via dialog i det systematiska kvalitetsarbetet, men att kunskapen om grundsärskolans verksamhet i många fall saknas hos förvaltningen, vilket leder till att den kontroll och uppföljning som genomförs blir verkningslös.

7.3 Utvecklingsdomänen

I *Utvecklingsdomänen* finner vi nyckelbegrepp kopplade till visioner och mål för skolan, hur skolan styrs samt fortbildning av personal (Wermke et al., 2023). Inom denna domän har jag också valt att kategorisera: generella samtal om SKA, kvalitetsarbete, verksamhetsutveckling, handledning och förstelärare.

7.3.1 Beslut

Rektorerna/biträdande rektorerna upplever stora möjligheter att, inom budgetens ramar, fatta beslut och utveckla verksamheten i den riktning som de själva vill. De upplever sig ha stor frihet att till exempel påverka förstelärarnas uppdragsbeskrivning och stora möjligheter att styra kompetensutveckling i linje med verksamhetens övergripande mål. De flesta av dem beskriver att utvecklingsarbetet tar avstamp i en pågående dialog mellan medarbetarna och rektor/ biträdande rektor och endast två rektorer/biträdande rektorer beskriver att skolutvecklingen initieras på kommunnivå. De har dock olika uppfattningar om detta handlingsutrymme enbart är positivt. Några ser det som en fördel medan andra önskar att få mer styrning i dessa frågor av skolchef och förvaltningen. Utvecklingsdomänens beslut går i materialet hand i hand med besluten som fattas i den pedagogiska domänen och inskränks av rektor/ biträdande rektorernas begränsade autonomi rörande budgeten som tillhör den administrativa domänen.

Större utvecklingsprojekt

Rektor/ biträdande rektorerna beskriver olika sätt som skolutvecklingsprojekt initieras och beslutas i respektive verksamhet. Två av rektor/ biträdande rektorerna beskriver att utvecklingsprojekten främst beslutas av förvaltningen. De upplever att det är bra att grundsärskolan behandlas som övriga skolor i kommunen och att det blir deras uppdrag som rektor/ biträdande rektor att omformulera och fatta beslut om projekten så att de passar eleverna i grundsärskolan. Här går tankarna från den pedagogiska domänen igen, att rektor/ biträdande rektorerna måste omformulera de beslut som kommer uppifrån organisationen. I det fallet metoder och i detta fall större och mer genomgripande utvecklingsprojekt. Rektor/ biträdande rektor B beskriver detta:

...ja, men det kommer väl uppifrån men det ses som positiva inslag. Vi ser det ju inte som att det inte gäller oss...jag är av den sorten att jag försöker applicera det mesta som övriga skolor jobbar med men vi gör det på vårt sätt...eh så är det.

Rektor/ biträdande rektor B

Övriga rektor/ biträdande rektorer beskriver att det är de själva som fattar beslut om skolutvecklingsprojekt, stora som små. Det kan handla om fortbildning till lärare rörande AKK eller större utvecklingsprojekt där man vill införa en gemensam kommunikationsmetod i hela verksamheten och all personal behöver utbildning. Projekten kan vara initierade av andra medarbetare till exempel lärare eller specialpedagog, men det är rektor/biträdande rektor som beslutar. Skolutvecklingsprojekten kan även vara sprungna ur skolans systematiska kvalitetsarbete.

Rektor/ biträdande rektorerna värderar sitt stora handlingsutrymme att fatta beslut på olika sätt. En av dem, rektor/ biträdande rektor E, beskriver det som att hen har givits stora möjligheter att själv fatta beslut i dessa frågor eftersom det är viktigt att grundsärskolan själv äger frågan om skolutveckling.

...jag har ju jättestor möjlighet att påverka, för utan att jag gjort det här [beslutat att kommunikation ska vara ett prioriterat utvecklingsområde] så hade det inte blivit av så naturligtvis är ju rektorns ledning och styrning i ett sånt här utvecklingsarbete A och O men sen så är det ju andra personer som kan ta över så jag behöver inte jobba med alla detaljer och så men jag behöver hålla rodret rätt, ta beslut och vara konsekvent...

Rektor/ biträdande rektor E

Några rektor/ biträdande rektorer ser inte bara det positiva med att de själva fattar beslut i dessa frågor. De önskar att skolutveckling skulle efterfrågas uppifrån i organisationen. Att få lite skjuts i arbetet och inte alltid själva behöva uppfinna hjulet eller påminna om att grundsärskolan också finns. Rektor/ biträdande rektor C exemplifierar detta med att glömmas bort. "...som när vi [kommunen]skulle ha en IKT-plan som man ju ska ha, men då fick jag säga att "Särskolan då?" det är också en egen läroplan och en egenskolorm. Särskolan och fritidshemmen glömmar man lätt bort." Rektor/ biträdande rektor A beskriver en liknande situation

...alla säger "Å ni på särskolan är ju så jätteduktiga" men jag har sagt det på rektorsträffar med mera att vi behöver också nån som driver skolutvecklingen och har koll, men det har man [som rektor/ biträdande rektor för grundsärskolan] ju inte haft.

Tre av rektorerna/biträdande rektorerna beskriver att de har stor frihet att fatta beslut inom utvecklingsdomänen, men att de begränsas av budgeten. De tre rektor/ biträdande rektorerna beskriver att när de tillträdde sin tjänst insåg de att det sakades kunskap och kompetens rörande kommunikationens betydelse för elevernas kunskapsinhämtning. För att lösa problemet med den begränsade budgeten beskriver rektor/ biträdande rektorerna att de söker projektpengar utifrån för att kunna genomföra de utvecklingsprojekt de anser att verksamheten behöver. Rektor/ biträdande rektor H berättar:

...jag märkte då jag började här [som rektor/ biträdande rektor för grundsärskolan] att skolan har behov [rörande alternativ och kompletterande kommunikation] som vi inte kommer att kunna klara av med den ekonomin vi har, så jag började då nysta i vilka olika typer av projekt eller pengar utifrån som vi skulle kunna få.

Rektor/ biträdande rektor H

I budgetfrågor som ju tillhör den administrativa domänen har rektor/ biträdande rektor begränsad autonomi vilket ger en begränsning även i utvecklingsdomänen.

De tre rektorerna/biträdande rektorerna lyfter i intervjuerna fram att projekt är bra, men att det är en utmaning att vidmakthålla projektets resultat efter det att projektet löpt ut och pengarna är slut. Det krävs många beslut, stort engagemang, påhittighet och mycket förankringsarbete som rektor/biträdande rektor för att lyckas. Två av rektorerna/biträdande rektorerna lyfter vikten av att hitta olika typer av samarbeten för att projektet ska kunna vidmakthållas, till exempel har en av de biträdande rektorerna samverkat med den grundskola som de tillhör och implementerat projektets

idéer om bildstöd och AKK även i grundskolan. En annan rektor/ biträdande rektor beskriver att de sprider kunskap om projektet till habiliteringen och andra aktörer för att på så sätt förankra projekten så att de efterfrågas och kan bli en del av den ordinarie verksamheten.

7.3.2 Kontroll

I intervjuerna framgår det att det är i det systematiska kvalitetsarbetet som kontrollen av utvecklingsdomänen sker. Utvecklingsprojekten är både kontrollerade inom det systematiska kvalitetsarbetet och i fler fall också ett resultat av arbetet. Under utvecklingsdomänen kan man utläsa flera olika narrativ om det systematiska kvalitetsarbetet. I den ena är rektor/ biträdande rektor mer tydligt kontrollerad än i de övriga. Det systematiska kvalitetsarbetet blir en redovisning av rektor/ biträdande rektorns och skolans resultat i relation till de uppställda målen. Resultaten tar avstamp i det kontinuerliga utvärderingsarbetet som kommunen gör i av olika delar av skolverksamheten, till exempel medarbetarenkäter och föräldraenkäter. Rektor/ biträdande rektor I får på så sätt stå till svars för sina beslut hen tagit på ett tydligt sätt. Rektor/ biträdande rektor I beskriver hur en kvalitetsanalys går till i hans kommun och vad rektor/ biträdande rektorns roll är

precis för då, efter utvärderingen är gjord på sommaren så gör vi alla rektorer en kvalitetsanalys där alla resultat går in medarbetarenkäter mm och så ska jag hela tiden förklara, motivera och analysera hur det blir som det blir så den följs upp uppåt och efter sommaren sen så får ju jag som rektor sitta och gå igenom min kvalitetsanalys med alla de andra rektorerna/ biträdande rektorerna på särskolan tillsammans med XXX som är vår skoldirektör där jag på nåt sett försvara och redovisa uppåt hur det följs upp.

Rektor/ biträdande rektor I

I det andra narrativet beskriver rektorerna/biträdande rektorerna att kontrollen av beslut fattade inom utvecklingsdomänen främst sker i en dialog mellan rektor/ biträdande rektor och skolchef och/eller förvaltningen. De intervjuade rektor/ biträdande rektorerna upplever att det finns ett intresse från förvaltningens sida att lära sig mer om grundsärskolan. Rektor/ biträdande rektorerna E beskriver hur en kontinuerlig kontakt med skol- och utvecklingschef under flera år lett till att förvaltningen numera förstår grundsärskolans behov på ett helt nytt sätt

... det är en kvalitetsrapport och som vi gjorde i måndags så träffas vi i en kvalitetsdialog med skolchef och kvalitetschef och de har med sig nyckelord som de har tagit ut från kvalitetsrapporten som vi då liksom är ombedda att analysera och diskutera... jag och skolchef har ju samarbetat i tre år ...och jag ser att han har börjat förstå skolformen och har en otrolig respekt för hur vi arbetar och har ett jättestort intresse men utmanar oss också som andra skolor också...i vissa delar.

Slutligen så finns narrativet om avsaknad av kontroll. En av de intervjuade rektor/ biträdande rektorerna beskriver kvalitetsarbetet rörande utvecklingsfrågor som något hen får driva lite som hen själv vill. Rektor/biträdande rektor D exemplifierar detta:

...jag har ju SKA [systematiskt kvalitetsarbete] lika mycket som alla andra men jag får ju ofta säga "Men särskolan då" ...men det har kommit mer och mer så det är enligt kommunens SKA-arbete precis som för andra elever men med en viss påminnelse då...

Rektor/ biträdande rektor D

Det finns både en frihetskänsla i dessa rektorers/biträdande rektorernas upplevelse av det systematiska kvalitetsarbetet samtidigt som det finns ett stråk av frustration och irritation över att verksamheten inte följs upp på samma sätt som övriga skolor i andra skolformer i kommunen.

Rektorerna/ biträdande rektorernas beskriver sin upplevelse att fatta beslut rörande frågor i utvecklingsdomänen som hög. Det är främst budgeten som begränsar dem. Flera av rektorerna/ biträdande rektorerna löser detta genom att söka projektpengar. Upplevelsen av att ha stora möjligheter att fatta beslut skiljer sig åt mellan de olika rektorerna/biträdande rektorerna. Vissa ser det enbart som positivt medan andra skulle önska att skolutveckling skulle efterfrågas i större utsträckning från förvaltning/skolchef. Detta går igen i svaren rörande kontroll av de beslut som fattas inom *utvecklingsdomänen*. Vissa uppfattar kontroll och uppföljning som god andra önskar att huvudmannen i högre utsträckning skulle följa upp det utvecklingsarbete som sker på grundsärskolan.

7.4 Administrativ domän

I den *administrativa domänen* återfinns nyckelbegrepp som har med skolans administrativa uppgifter och ansvar att göra, både riktat till undervisningen och andra typer av aktiviteter till exempel rekrytering av personal, löner, befordringar, tjänstefördelning, budget och resursfördelning (Wermke et al., 2023). Här har jag också valt att kategorisera schemaläggning, fastighetsfrågor samt inskrivning av elever i grundsärskolan.

7.4.1 Beslut

När det gäller möjlighet att fatta beslut upplever de intervjuade rektorerna/biträdande rektorerna stora möjligheter att ta egna beslut i administrativa frågor som till exempel personalrekrytering och schemaläggning. Den *administrativa domänen* skiljer sig från de övriga domänerna då flertalet av svaren går att dela upp utifrån om det är en rektor eller en biträdande rektor som svarar. Det gäller exempelvis lokalfrågor. Skolverkets (2023) statistik visar att antalet elever i grundsärskolan ökar och hälften av de intervjuade rektorerna/biträdande rektorerna beskriver att de arbetar i grundsärskolor som antingen är relativt nystartade eller där antalet elever kommer öka inom de kommande åren. Denna typ av beslut, hur många elever och frågan om lokaler, fattas främst av skolans rektor i samverkan med förvaltningen till exempel skolchef eller sarskolesammordnare. Flertalet av de biträdande rektorerna beskriver att det är beslut som fattas utanför deras kontroll.

Budget

Beslut rörande budget är ytterligare en sådan fråga där man ser en skillnad i svar mellan rektorer och biträdande rektorer. De biträdande rektorerna beskriver att de har en dialog med sin rektor rörande budget, men att det är rektorn som står för det slutgiltiga beslutet. Den biträdande rektor C beskriver ansvarsfördelningen mellan rektor och biträdande rektor ”...han [rektorn] har primärt övergripande ansvar för budget...och jag sköter ju egentligen skeppet liksom typ...”

Rektorerna i sin tur upplever att de har stort inflytande över beslut som rör budget eller i alla fall stora möjligheter att påverka budgeten. Främst genom dialog och kontinuerliga samtal uppåt i organisationen till exempel med skol- och/eller ekonomichef, men även genom förankring nedåt med lärare och elevassistenter. Rektorerna beskriver att de blir lyssnade på och att de upplever att kommunen och förvaltningen är måna om eleverna i grundsärskolan. Rektor/biträdande rektor A beskriver hur förvaltningen tog beslut om att öka hans skolas budget efter de haft samtal om grundsärskolans behov.

...jag kan ju ändå säga att jag tycker att man är ödmjuk mot min skolas verksamhet och de här eleverna och mina chefer vill verkligen att de här eleverna, ja att det ska vara bra. Du skulle bara se på vår skola hur man har satsat, det är helt fantastiskt. Man tror inte att det är sant.

Rektor/biträdande rektor A

Samtidigt så kan vi se att flera rektorer/biträdande rektorer i sina svar som är kategoriserade under utvecklingsdomänen har nämnt att budgeten har begränsat dem då det gäller att fatta beslut om vissa större utvecklingsprojekt, men de har då ofta löst det med extern finansiering av projekten.

Godkända att elever börjar

Beslut om att en elev tillhör grundskolans målgrupp ska enligt skollagen (2010:800) fattas av elevens hemkommun. Detta ska ske innan eleven blir inskriven i en specifik grundskola. Flera av de intervjuade rektorerna/biträdande rektorerna lyfter beslutet om inskrivning som ett av deras viktigaste besluten de fattar. De vill vara säkra på att all dokumentation är på plats och att utredningen om tillhörighet till grundskolans målgrupp skett på ett rättssäkert sätt. Rektor/ biträdande rektor G

... sen är det såklart såna här rättssäkra saker som att vi har dokumentation i ordning, att vi har bedömningsunderlag, att det finns alla delarna när man ska göra ett mottagande för grundskolan...att alla dokument finns på plats men det är tråkigare beslut men det är självklart.

Fler av rektorer/biträdande rektorer upplever att kunskapen om utredning inför antagande om beslut i grundskolan är låg på förvaltningsnivå inom kommunen. Några av rektorerna/biträdande rektorerna har blivit tillfrågade att informera om processen för mottagande i grundskolan både till andra rektorer inom kommunen och för personal inom habiliteringen. Speciellt påtagligt är det sedan förskoleklass blivit en obligatorisk skolform. I flera kommuner har utredningsförfarandet ännu funnit sin nya form.

I intervjuerna framkommer att några av rektorerna/biträdande rektorerna, från de mindre kommunerna, är bollplank till förvaltningen då det gäller utformningen av skapandet kommunens policys rörande utredning av målgruppstillhörighet. Rektor/ biträdande rektor E beskriver hur hen är ett stöd till förvaltningen i dessa frågor ”Jag är i kontakt med dom [kommunens utbildningschef samt chef för samverkan och stöd] ganska ofta kring både kvalitetssäkring och så har vi gjort om hela processen kring inskrivning i skolan, hur blir den 100% kvalitetssäkrad...”Fler av rektorerna beskriver också hur de stödjer skolchef eller rektorer för grundskolan i frågor som rör elever som är inskrivna i grundskolan men går i en klass i grundskolan.

7.4.2 Kontroll

Vad beträffar kontroll av beslut och verksamhet rörande den *administrativa domänen* indikerar intervjuaren en relativt hög kontroll från den kommunala förvaltningen. Rektorerna/biträdande rektorernas svar är mer konkreta än i de övriga domänerna. De nämner olika typer av kommungemensamma kontrollsystem som till exempel ekonomistyrningssystem eller personalhanteringsprogram som förvaltningen använder för att följa skolornas verksamhet. Uppföljning av ekonomin är det vanligaste svaret som rektorernas/biträdande rektorerna ger inom den *administrativa domänen* och ”Budget i balans” är ett återkommande svar på frågan hur de kontrolleras.

Ja men dels så mäts ju jag, det är ju väldigt resultatbaserat i min kommun, man tittar ju på vad har vi för resultat, vad har vi lägre resultat och kan jag motivera varför, vet jag varför det är såhär, det mäts ju också mot budget.

Rektor/ biträdande rektor I

Rektorerna/biträdande rektorerna upplever hög kontroll angående frågan om inskrivning i grundskolan, det vill säga att de som rektor/ biträdande rektor ska kunna garantera att de elever som går i deras skola tillhör grundskolans målgrupp. Man beskriver att man både är kontrollerad från förvaltningsnivå och att man på begäran måste kunna berätta hur beslut tagits samt att de dokument som ska vara påskrivna är påskrivna. Det handlar både om kontroll av de dokument som

ligger till grund för beslutet och att det finns rutin på skolorna för att hantera eventuella fall där medarbetare blir osäkra på om en elev tillhör målgruppen.

Den *administrativa domänen* skiljer sig åt på flera sätt från de tidigare domänerna. För det första har inte besluten inom den administrativa domänen direkt koppling till de specialpedagogiska frågeställningarna på samma sätt som de övriga domänerna, men de beslut som fattas inom domänen exempelvis budget- och lokalfrågor samt inskrivningsärenden utgör förutsättningar för de beslut som tas i de andra domänerna. För det andra så utmärker sig domänen vad gäller kontroll. Den *administrativa domänen* är den enda domänen där rektorerna/biträdande rektorerna upplev hög kontroll av fattade beslut till exempel uppföljning av budget samt kontroll av hanteringen kring inskrivningsärenden.

8. Diskussion

8.1 Resultatdiskussion

I den här uppsatsen har jag undersökt hur rektorer/biträdande rektorer som arbetar i kommunala grundsärskolan upplever sin autonomi rörande specialpedagogiskt stöd i sitt arbete.

De forskningsfrågor jag utgått från är:

- Hur upplever rektorer/biträdande rektorer i grundsärskolan sin möjlighet att fatta beslut i de viktigaste frågorna rörande specialpedagogiska frågeställningar?
- Hur upplever rektorer/biträdande i grundsärskolan vad/vilka som styr deras arbete kring specialpedagogiska frågeställningar?
- Hur upplever rektorer/biträdande i grundsärskolan kontrollen av sitt arbete rörande frågor om specialpedagogiska frågeställningar?

Studien har genomförts genom semistrukturerade intervjuer med nio rektorer/biträdande rektorer i grundsärskolan som spelats in och sedan transkriberats. Materialet har efter det analyserats med hjälp av deduktiv innehållsanalys där själva analysarbetet utgått från Wermke et al. (2022) matris uppbyggd på fyra olika domäner. Matrisen bygger på Ingersoll (2003) och Wermke and Salokangas (2021) tidigare studier av lärares och rektorers autonomi och kontroll i skolan. Kodningen är sedan skapad utifrån de nyckelbegrepp som är kopplade till respektive domän.

I detta avsnitt sammanfattas och diskuteras studiens resultat i relation till tidigare forskning. Avsnittet avslutas med en metoddiskussion samt några idéer för fortsatta möjliga studier.

8.1.1 Beslutsfattande i grundsärskolan

När det gäller möjligheten att fatta beslut som rör de viktigaste specialpedagogiska frågeställningarna inom respektive domän så upplever rektorerna/biträdande rektorerna att de har relativt stora möjligheter att fatta beslut inom alla fyra domänerna (Nordholm, et al., 2022a; Wermke et al., 2023). Störst möjlighet att fatta beslut beskriver rektor/ biträdande rektorerna att de har inom *utvecklingsdomänen*. Domänen är nära sammankopplad till den *pedagogiska domänen*. De viktigaste besluten inom den *pedagogiska domänen* handlar om att styra den pedagogiska verksamheten mot kunskapsuppdraget och att tillsammans med lärarna anpassa metoder och arbetssätt till grundsärskolans verksamhet. Beslutsfattandet inom den *pedagogiska domänen* handlar för rektorerna/biträdande rektorerna om att fatta övergripande beslut som ger lärarna förutsättningar att

kunna utföra sitt pedagogiska arbete. Det kan exempelvis handla om att säkerställa att alla klassrum har rätt teknisk utrustning så att de digitala kommunikationsverktygen som lärarna behöver i undervisningen fungerar. De viktigaste besluten inom *utvecklingsdomänen* handlar om att initiera egna skolutvecklingsprojekt och/eller anpassa och genomföra kommungemensamma skolutvecklingsprojekt till förutsättningarna i grundsärskolan. Skolutvecklingsprojekten rektorerna/ biträdande rektorerna beskriver att de själva initierat rör exempelvis om att införa en gemensam kommunikationsmetod i hela verksamheten, att kommunikation är ett prioriterat område som ska genomsyra all verksamhet eller att bildstöd och TAKK ska vara en del av hela skolans verksamhet. Rektorerna/biträdande rektorerna upplever att det systematiska kvalitetsarbetet är viktigt inom båda domänerna. Det systematiska kvalitetsarbetet är både det som kontrollerar delar av besluten som fattas inom domänerna och samtidigt en process som utvecklar domänerna och skapar nya beslutsarenor för rektor/ biträdande rektorerna.

I de *sociala*- och *administrativa domänerna* upplever rektorerna/ biträdande rektorerna att de relativt stor möjlighet att fatta beslut rörande de områden de anser som viktigast. Upplevelsen av möjlighet till beslutsfattande ser dock olika ut inom de två domänerna. I den *administrativa domänen* tar rektor/ biträdande rektorerna upp budget, budgetarbete och mottagande i grundsärskolan som viktiga beslut. Det är rektorn för skolenheten som har ansvar för budgeten vilket blir tydligt genom att svaren skiljer sig åt beroende på om det är en biträdande rektor eller en rektor som svarar. De biträdande rektorernas svar handlar främst om beslut att hålla sig inom den lagda budgetens ramar medan svaren från rektorerna i större utsträckning handlar om förhandling och samtal med förvaltning och skolchef rörande budgetens storlek. Rektorerna/ biträdande rektorerna beskriver att det såklart finns begränsningar för hur stor grundsärskolans verksamhetsbudget ska vara, men att upplevelsen ändå är att man genom dialog och kontinuerliga samtal både med förvaltningen och inom den egna organisationen till exempel med lärare och elevassistenter kan påverka budgetens ramar samt ramar för olika poster i budgeten. Att fatta beslut om att ta emot en ny elev i sin grundsärskola är ett viktigt beslut för rektorerna/biträdande rektorerna. Enligt Skollagen (SFS 2010:800) ligger själva beslutet om mottagandet av elev till grundsärskolan som skolform på huvudmannen i den kommun där eleven bor och inte på rektorn i den skola som eleven går. Rektorerna/biträdande rektorerna beskriver ändå att de mycket noggrant går igenom att alla dokument är på plats innan de säger ja till en elev.

Inom den *sociala domänen* så beskriver rektorerna/ biträdande rektorerna att de viktigaste besluten handlar om att skapa bra elevgrupper samt att forma bra förebyggande elevhälsoarbete med välfungerande elevhälsoarbete. Alla rektor/ biträdande rektorerna har ett elevhälsoarbete som är kopplat antingen till den grundskola där grundsärskolan är placerad eller till kommunens övergripande elevhälsoarbete. Fler av rektor/ biträdande rektorerna fattar därutöver beslut om att på många olika sätt addera kompetens till de befintliga elevhälsoarbetena för att kunna möta de behov som finns i grundsärskolan vilket exempelvis kan vara att tillsätta en egen specialpedagog med ansvar för kommunikation och teknik, anställa en logoped eller fysioterapeut eller ge specifika uppdrag till skolans förstelärare rörande tillgänglighet och kommunikation. Inom detta område är upplevelse från rektorerna/biträdande rektorerna att det har en relativt stor möjlighet att fatta beslut även om de ibland måste hitta finansiering till sina beslut utanför sin egen organisation. Vad det gäller det andra, enligt rektorerna/biträdande rektorerna viktiga området, att skapa bra elevgrupper som stödjer eleverna både kunskapsmässigt, kommunikativt och socialt så beskriver rektorerna/ biträdande rektorerna fler begränsningar i sitt beslutsfattande än vad de gör i frågan om elevhälsoarbetet/elevhälsoarbetena. Inom den *sociala domänen* finns det områden som inte rektor/ biträdande rektorerna anser att de har möjlighet att påverka även om det berör enligt rektor/ biträdande rektorerna områden som handlar om viktiga beslut. Den *sociala domänen* skiljer ut sig från de övriga då rektor/ biträdande rektorerna upplever sig ha stora möjligheter att fatta beslut samtidigt som man säger sig ha områden där man starkt styrs av andra aktörer. Det kan handla om beslut av t ex migrationsverket, taxibolag, beslut från kommunens socialtjänst eller beslut som föräldrar tar tillsammans med habiliteringen rörande hjälpmedel. Hur beslutsfattandet går till inom den *pedagogiska* men kanske främst den *sociala domänen* beskriver rektor/ biträdande rektorerna delvis annorlunda än de två övriga domänerna. Många beslut inom den *sociala domänen* sker genom samtal och samverkan med andra personer både inom och utom den egna skolorganisationen.

8.1.2 Kontroll och styrning i grundsärskolan

Förvaltningen, det vill säga huvudmannen, är den aktör som främst är den som kontrollerar de viktiga besluten som rektorerna/ biträdande rektorerna fattar inom de olika domänerna. Bara en gång i alla intervjuer nämns statlig kontroll i form av Skolinspektionen. Det är inom den *pedagogiska domänen* som en rektor/ biträdande rektor nämner den aktören. I tre av domänerna, de *pedagogiska, sociala och utvecklingsdomänen*, är det främst genom det systematiska kvalitetsarbetet som kontroll sker. I den fjärde domänen, den *administrativa*, upplever rektor/ biträdande rektorerna främst kontroll genom kommungemensamma administrativa styrsystem som exempelvis personal- och ekonomihanteringsprogram och trycket på sig att ha ”budget i balans”. Den *administrativa domänen* skiljer sig dessutom från de fyra övriga domänerna då rektorerna/biträdande rektorerna upplever att det finns en stark kontroll av deras beslut inom den domänen, både vad gäller budget och beslutet att erbjuda en elevplats i sin grundsärskola.

I övriga tre domäner är upplevelsen av kontroll relativt låg, även om det finns några rektor/ biträdande rektorer som upplever att kontrollen fungerar bra, är tydlig och relevant inom alla tre domäner. Den låga kontrollen handlar i några fall om att beslut inom domänen helt enkelt inte kontrolleras alls. I andra fall att kontroll sker, men det systematiska kvalitetsarbetet inte alltid fångar upp de frågor som är mest relevanta i grundsärskolan och att rektor/ biträdande rektorerna måste påminna eller förklara för huvudmannen vad som är lämpliga områden att kontrollera. En av rektor/ biträdande rektorerna tänker att frågor inom den *pedagogiska domänen* egentligen främst kontrolleras av den årliga nöjdhetsenkäten som kommunen skickar ut till alla föräldrar med barn i kommunens skolor. Det är den enda gången i hela intervjumaterialet som föräldrar eller elever nämns som aktörer vilka skulle kunna kontrollera rektor/ biträdande rektorerna beslutsfattande.

Rektorerna/ biträdande rektorerna fjärrar sig en aning från begreppet kontroll och anser att begreppet uppföljning är ett bättre ord för att beskriva det som sker i dialogen mellan förvaltningen och rektor/ biträdande rektorerna men även mellan rektor/ biträdande rektorerna och lärarna och elevassistenterna. Det handlar om samtal mellan två parter.

Skolan styrs av olika typer av styrdokument som beskriver ramarna för verksamheten både utifrån vem, vad och hur verksamheten ska bedrivas. Wermke et al. (2023) och Wermke and Salokangas (2021) kallar det för formell kontroll. Dessa ramar består av olika lagar som styr skolan, läroplaner, kursplaner med mera. Även skolforskning som rektor/ biträdande rektorerna tar till sin hjälp i arbetet hör hit. Det är i den *pedagogiska* och den *sociala domänen* som rektor/ biträdande rektorerna främst lyfter fram de centrala styrdokumenterna såsom skollagen (SFS 2010:800) och läroplanen från grundsärskolan (Wermke et al., 2023). Flera av dem beskriver det som om dessa styrdokument ger dem stor frihet att styra verksamheten. I den *pedagogiska domänen* och i *utvecklingsdomänen* beskriver även rektor/ biträdande rektorerna att de styrs av vissa kommungemensamma metoder eller skolutvecklingsprojekt som förvaltningen vill se att alla skolor i kommunen implementerar oavsett skolform. De förvaltningsdrivna metoderna och projekten möts positivt från rektor/ biträdande rektorerna då man upplever det som om man är en del av förvaltningen. Samtidigt så beskriver de att de måste omforma metoderna och utvecklingsprojekten så de passar grundsärskolan och det är inom detta område de upplever att de har stor autonomi.

I tidigare studier (Wermke et al., 2023; Wermke & Salokangas, 2021) har rektorer beskrivit att föräldrar är en aktör som styr verksamheten. Det är ingenting som framkommer alls i de intervjuer som denna studie bygger på. Det här kan bero på flera olika saker exempelvis att grundsärskolan inte har marknadsanpassat i lika stor utsträckning som grundskolan och att valmöjligheterna är färre vilket gör att föräldrar inte kan välja och välja bort skolor på samma sätt som i grundskolan.

I den *sociala domänen* finns det områden där andra aktörer styr över för rektor/ biträdande rektorerna viktiga beslut. Det handlar om beslut rörande enskilda elever som lever under utvisningshot, men kan även handla om taxibolag eller sociala myndigheter. KTT är ett område som de inte styr själva över. Den övergripande budgeten styr också verksamheten. Många uttalanden börjar med ”utifrån de ekonomiska ramarna” så har jag stor autonomi. Samtidigt som rektor/ biträdande rektorerna är nöjda

med styrningen så framkommer det också att vissa rektor/ biträdande rektorer önskar mer styrning. De ger exempel på att de får efterfråga styrning som är självklar för övriga skolformer i kommunen t ex en ITK-plan.

8.1.3 Rektors/biträdande rektors autonomi

Cheng et al. (2016) menar att autonomibegreppet måste förstås som kontextberoende. I den här studien har jag försökt att öka förståelsen för begreppet rektors autonomi genom att studera rektor/biträdande rektors autonomi utifrån kontexten grundskolan. En kontext som tidigare inte har studerats. I studien fokuserar jag på rektor/ biträdande rektors autonomi genom att bryta ned deras stora uppdrag i fyra olika domäner. Studien visar, precis som tidigare studier, (Nordholm, et al., 2022; Nordholm et al., 2022b; Wermke et al., 2023) att rektor/ biträdande rektorernas upplevelse av autonomi skiljer sig åt beroende på domän och man kan till och med se att beslutsfattande och kontroll kan variera inom en enskild domän.

I studien har de beslut som rektorernas/ biträdande rektorerna anser viktigast analyserats i relation till möjligt beslutsfattande, styrning och kontroll. Det är intressant att se att det som rektor/ biträdande rektorerna lyfter fram som de viktigaste besluten (Ingersoll, 2003) i stor utsträckning stämmer överens med den kritik som både tidigare forskning (Berthén, 2007; Göransson et al., 2021; Sjöqvist, 2022; Szónyi, 2005; Östlund et al., 2021) och olika myndigheter (ex Skolinspektionen, 2010; Riksrevisionen, 2019) riktat mot grundskolan som skolform, till exempel frågor rörande mottagandet i grundskolan samt kritiken att grundskolan är för omsorgsfokuserad.

Forskningen om autonomi i relation till skolan utifrån en mer komplex förståelse för begreppet är fortfarande i sin linda, trots att mycket skett under de senaste fem åren (Nordholm, et al., 2022a; Nordholm, et al.; 2022b; Nordholm, et al., 2022c; Wermke et al., 2023; Wermke & Salokangas, 2021). Det finns ett fåtal (Wermke et al., 2023) andra likande studier som denna. I jämförelse med de studierna beskriver rektorerna/biträdande rektorerna i denna studie relativt låg styrning och kontroll i alla domäner utom i den administrativa. Den statliga styrningen och kontrollen av hela svenska skolsystemet har förstärkts under 2000-talet (Nordholm et al., 2022c) vilket man också kan se i reformer som påverkat grundskolan (Göransson et al., 2021). Trots det kan man fortfarande se skillnader jämfört med grundskolan vad beträffar statens styrning och kontroll (Riksrevisionen, 2019) till exempel har grundskolan färre bedömningsunderlag samt sämre uppföljning från Skolverket vad beträffar exempelvis statistik. Rektorernas/biträdande rektorernas berättelser i denna studie speglar detta.

Kontroll och styrning som kännetecknas av ett relationellt perspektiv (Kim & Weiner, 2022; Nordholm, D., et al., 2022) skapar större möjligheter för aktörerna att hitta fram till hur beslut, kontroll och styrning det vill säga aktörernas möjliga autonomi ska se ut inom just den givna kontexten. I denna studie beskriver många rektor/biträdande rektor hur det systematiska kvalitetsarbetet i relation till den lokala nivån i många fall präglas av ett gemensamt lärande och goda relationer. Då grundskolan inte präglats av central kontroll och uppföljning i lika hög grad som i grundskolan (t ex. Skolinspektionen, 2010; Riksrevisionen, 2019) så kan det vara så att grundskolans utvecklingsarbete per automatik fått en mer relationell prägel då den lokala nivån blivit den viktigaste aktören.

Med lägre kontroll och styrning ökar också rektor/ biträdande rektorernas autonomi. Alla rektor/biträdande rektor ser inte positivt på den stora autonomi de har utan de önskar mer styrning och kontroll vilket skiljer sig från studier av grundskolan (Nordholm et al., 2022c). Till exempel önskar flera av dem att skolutveckling på grundskolans premisser skulle efterfrågas högre upp i den lokala organisationen. Wermke et al. (2022) beskriver autonomiparadoxen, det faktum att rektor/ biträdande rektor efterfrågar mer styrning och kontroll eftersom det minskar deras risker. Att få en tydligare styrning i sitt arbete leder till färre beslut att vara ansvarig för vilket i sin tur leder till mindre risk att man måste stå till ansvar för de beslut man fattat. I denna studie är det svårt att utläsa att rektor/ biträdande rektorernas önskemål om mer styrning skulle beror på att man vill ha mindre ansvar.

Grundskolerektor/ biträdande rektorerna befinner sig i en annan kontext än många av de svenska grundskolerektorerna. Kontexten skiljer sig genom att grundskolan inte är utsatt för samma marknadsanpassning, exempelvis finns det färre friskolor ((Nordholm et. al., 2022c; Skolverket, 2023), och man utsätts för färre kontroller och mindre styrning (t ex Skolinspektionen, 2010; Riksrevisionen, 2019). Det tydligaste området där ansvarsutkrävandet har varit stort för grundskolan det senaste decenniet är frågan om hur inskrivningen i grundskolan sker. I och med den nya skollagen (SFS 2010:800) förtydligades det att grundskolans målgrupp är elever som inte når målen i grundskolan på grund av en intellektuell funktionsnedsättning. Staten har i och med detta ökat trycket på huvudmännen rörande korrekta utredningar inför mottagande. Här har större ansvarsutkrävande från statens sida blivit tydligare vilket påminner om studier från grundskolan (Nordholm et. al., 2022c). Frågan kommer också ibland upp till ytan i media, vilket få andra frågor rörande grundskolan brukar göra. I denna fråga kan vi se att våra grundskolerektor/ biträdande rektorer både anser sig högt kontrollerade och att de själva anser att det är ett mycket viktigt beslut de fattar när de tar emot en ny elev i skolan. Trots att det är huvudmannen som egentligen är ansvarig för besluteten enligt skollagen (SFS 2010:800).

Kanske tillhör rektorerna/ biträdande rektorerna i grundskolan tillsammans med rektorerna i Sveriges och Norges nordligaste glesbygdskommuner tjänstemännen på "the last outpost". Begreppet myntades i studien (Nordholm et al., 2022b) där forskarna studerade rektorer som arbetar i verksamheter som befinner sig långt bort från centrala myndigheter. Kanske tillhör de inte denna grupp. Efter att Riksrevisionen (2019) presenterade sin rapport har det skett en del förändringar. Från och med den 2 juli 2023 (Riksdagen, 2022) så kommer skolformen att ändra namn till Anpassad grundskola, man kommer även att stärka elevhälsotemaens roll och lärarna kommer få bedömningsstöd i fler ämnen. I min studie berättar flera av rektor/ biträdande rektorerna att de får många frågor från grundskolerektorer rörande arbetsmetoder och förhållningssätt som används i grundskolan. Grundskolerektorerna vill lära sig mer och ser att grundskolans arbetssätt kan gynna grundskolans. Kanske kan de nya reformerna och namnbytet leda till att det inte bara är staten och dess kontrollfunktioner som närmar sig grundskolan utan även att grundskolan kommer att göra det.

8.2 Metoddiskussion

För att hitta respondenter till mina intervjuer har jag använt mig av ett så kallat bekvämlighetsurval vilket innebär att jag bad personer i mitt professionella nätverk om hjälp identifiera rektorer/biträdande rektorer att intervjuas. Jag kontaktade sedan respondenterna via mejl och beskrev vem jag var och mitt syfte med uppsatsen. Jag arbetar i min vardag som specialpedagog inom habiliteringen och de personer som hjälpte mig att finna mitt urval finns i samma krets som jag. Det kan ju självklart påverka vilka rektorer/biträdande rektorer som jag kom att intervjuas. Intresset för de specialpedagogiska frågorna och speciellt frågorna rörande AKK och kommunikation var stort bland de rektorer/biträdande rektorer som är med i studien. Kanske finns förklaring i mitt sätt att göra mitt urval, men det skulle också kunna beror på en så kallad "intervjuareffekt" (Denscombe, 2016), att jag i och med att jag beskrev var och vad jag arbetar med påverkade intervjuens riktning.

Intervjuguiden (se bilaga 3.) som låg till grund för de semistrukturerade intervjuerna är en operationalisering av teorier om autonomi, beslutsfattande, styrning och kontroll kopplade till mitt forskningsobjekt, grundskolerektor/ biträdande rektorer och deras upplevelse av autonomi i frågor som rör specialpedagogiskt stöd (Ingersoll, 2003; Wermke & Solokankgas, 2021; Wermke et al., 2023). Intervjufrågor har fungerat sitt syfte väl. De relativt öppna frågorna där varje område inleddes med att rektor/ biträdande rektorerna själva fick beskriva hur deras arbete ser ut inom det specifika området har gett mig ett rikt och beskrivande material som jag sedan har kunnat analysera med hjälp av Wermke et al. (2023; 2022) matris som bygger på de fyra domänerna. Genom min användning av en deduktiv innehållsanalys (Mayring, 2022), det vill säga en redan given mall för hur materialet ska analyseras kan jag uppleva att delar av intervjumaterialet hamnar utanför den analys som jag gjort. Det är ingenting fel med det, då ett av syftena med en deduktiv metod är att använda redan givna kategorier,

men i efterhand har jag funderat på om jag borde ha analyserat och kanske tematiserat det ”överblivna” materialet på något sätt. Mayring (2022) öppnar i sin bok upp för ett sådant förfarande som han kallar för ”mixed procedures”. Inom ramen för detta arbete hade jag inte möjlighet till att börja om men förfaringssättet kanske hade kunnat bidra till nya sätt att se på rektor/ biträdande rektorers autonomi.

Jag tog avstamp i Mayring (2022) deduktiva innehållsanalys då jag analyserade mitt material. Jag försökte i möjligaste mån följa de sju stegen som handlar om att koda och kategorisera delar av materialet och sedan backa och göra om proceduren ända tills koderna och kategorierna känns stabila. Efter det påbörjas den avslutande analysen som gärna ska innehålla en del där man räknar innehållet i varje kategori. Jag fann det svårt att räkna enskilda beslut och kontroll på det sätt som Mayring (2022) förespråkar utan arbetade i stället med större enheter där jag i likhet med Mayring (2022) ändå tycker mig ha kunnat avgöra kvalitén och frekvensen av beslut, kontroll och styrning av rektorerna/biträdande rektorernas upplevelser av autonomi.

Att analysera materialet i en redan färdig teoretisk idé och tränga in sina intervjuvar i en given matris har varit en utmaning. Speciellt svårt var proceduren att kvalitetsbestämma beslut och kontroll utifrån kategorierna: låg, relativt låg, relativt hög och hög. I efterhand har jag reflekterat över om det i stället hade kunnat göras på något annat sätt. Vilka teman hade mitt intervjumaterial visat mig om jag i stället använt mig av en mer induktiv ingång till materialet. Men med resultatet i hand så har de givna teoretiska ramarna och den deduktiva innehållsanalysen möjliggjort att jag kunnat studera rektor/ biträdande rektorers autonomi som det multidimensionella begreppet det är (Wermke et al., 2023).

Uppsats är skriven inom ramarna för projektet ”CLASS - Comparing Leadership Autonomy in School Districts and Schools”, som leds av min handledare professor Wermke Wieland på Specialpedagogiska institutionen, Stockholms universitet. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur rektor/ biträdande rektor i svenska grundsärskolan upplever sin autonomi i sin yrkesroll rörande specialpedagogiskt stöd och på så sätt lägga ytterligare en pusselbit till förståelsen för det multidimensionella begreppet rektorers autonomi. Som konstaterat i denna uppsats finns det relativt lite forskning både vad gäller grundsärskolan och rektor/ biträdande rektorers autonomi, vilket kanske av läsare till uppsatsen känts som om litteraturen och antal författare varit allt för begränsat. Förhoppningsvis kommer det i framtiden finnas mer forskning rörande både rektorers autonomi ur ett multidimensionellt perspektiv och mer kunskap om styrning och ledarskap i det som idag heter grundsärskolan.

8.4 Framåtblick

Studier (Kim & Weiner, 2022; Nordholm, et al., 2022a) visar på att kontroll och styrning som kännetecknas av ett relationellt perspektiv leder till bättre skolutveckling. I min studie beskriver rektorerna/ biträdande rektorerna brister och kvaliteter i det systematiska kvalitetsarbetet i grundsärskolan. De kvaliteter som lyfts fram är att det systematiska kvalitetsarbetet präglas av ett gemensamt lärande och goda relationer mellan rektor/biträdande rektor och huvudmannen. Att göra fortsatta studier med inriktningen ett relationellt perspektiv på skolutvecklingsarbetet vore därför värdefullt. Kanske är det just grundsärskolans styrkedja som vore intressant att studera. I ett sådant arbete vore det också viktigt att ta reda på mer om hur eleverna i grundsärskolan skulle kunna bli mer delaktiga i frågor som rör beslutsfattande, uppföljning och styrning av den skola som de går i.

Just nu står grundsärskolan inför stora förändringar. Det handlar både om förändringar i verksamhetens innehåll, till exempel de nya läro- och kursplaner som gäller från höstterminen 2022, och den statliga styrningen och uppföljningen av skolformen som kommer att skärpas (Utbildningsdepartementet, 2019). Utifrån detta vore det intressant att göra om den här typen av studie i framtiden för att se om det har skett några förändringar rörande rektor/biträdande rektorers autonomi.

De brister som rektorerna/biträdande rektorerna lyfter upp handlar mycket om huvudmannens, det vill säga den lokala nivån, bristande kunskap om grundsärskolans verksamhet. I Specialpedagogiska skolmyndighetens, SPSM, regleringsbrev 2022 har utbildningsdepartementet givit myndigheten uppdrag att genomföra kompetensutvecklingsinsatser för att utveckla den kommunikativa miljön i grundsärskolan genom digitala hjälpmedel (Ekonomistyrningsverket, 23-06-06). Insatserna riktar sig till både lärare, elevassistenter och rektorer som arbetar i skolformen. Det vore intressant om en liknande utbildningsinsats även skulle kunna ges till huvudmannanivån så att det i framtiden inte längre är så att det är grundsärskolans rektorer/biträdande rektorer som utbildar huvudmännen i dessa frågor.

I inledningen av mitt arbete ställde jag mig frågan om rektor/ biträdande rektorns roll i grundsärskolan och i vilken utsträckning hen har möjligheten att påverka verksamheten. Studiens resultat visar på att rektorerna/biträdande rektorerna har ett stort handlingsutrymme att fatta beslut och forma sin verksamhet, men att deras handlingsutrymme ser olika ut beroende vilken arbetsuppgift det handlar om och i vilken kontext som deras verksamhet finns.

Referenser

- Andersson, E. (2017). *Förutsättningar för elevinflytande i grundsärskolan : tillit, lyhördhet och vilja*. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Pedagogiskt arbete, Karlstads universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-62687>
- Ballou, K. A. (1998). A concept analysis of autonomy. *Journal of Professional Nursing*, 14(2), 102-110. [http://doi.org/10.1016/s8755-7223\(98\)80038-0](http://doi.org/10.1016/s8755-7223(98)80038-0)
- Berthén, D. (2007). *Förberedelse för särskildhet : Särskolans pedagogiska arbete i ett verksamhetsteoretiskt perspektiv* (Publication Number 2007:19) [Doctoral thesis, monograph, Estetisk-filosofiska fakulteten]. DiVA. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-899>
- Braun, V. & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research : a practical guide for beginners*. SAGE.
- Cheng, Y. C., Ko, J., & Lee, T. T. H. (2016, 01/01/). School Autonomy, Leadership and Learning: A Reconceptualisation. *International Journal of Educational Management*, 30(2), 177-196. <http://doi.org/10.1108/IJEM-08-2015-0108>
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design : choosing among five approaches*. SAGE Publications.
- Cribb, A., & Gewirtz, S. (2007). Unpacking Autonomy and Control in Education: Some Conceptual and Normative Groundwork for a Comparative analysis. *European Educational Research Journal*, 6(3), 203-213. <http://doi.org/10.2304/eej.2007.6.3.203>
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken : för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (Fjärde upplagan). Studentlitteratur.
- Ekonomistyrningsverket. (2022-06-06). Ekonomistyrningsverket. *Regleringsbrev Specialpedagogiska skolmyndigheten 2022*. [Regleringsbrev 2022 Myndighet Specialpedagogiska skolmyndigheten](#)

- Foss, L., & Krantz, J. (2022). *Skolchefers arbete : att leda ansvarsfullt i en föränderlig tid*. Gleerups.
- Franklin, M. (2012). *Understanding research : coping with the quantitative - qualitative divide*. Routledge.
- Frithiof, E. (2007). *Mening, makt och utbildning : delaktighetens villkor för personer med utvecklingsstörning*. Växjö University Press.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:vxu:diva-1486>
- Förhammar, S. (2007). *Från tänande till närande: funktionshinder, utbildning och socialpolitik i Sverige*. Studentlitteratur. <https://books.google.se/books?id=6LJVNAACA AJ>
- Göransson, K. (1995). *De liknade varandra men inte mer än andra : begåvningshandikapp och interpersonellt samspel = "They looked alike, but no more than others do" : intellectual disability and interpersonal interaction*. HLS.
- Göransson, K., Tideman, M., & Szönyi, K. (2021). *Utbildning och undervisning i särskolan : forskningsinsikter möter lärar- och eleverfarenheter*. Natur & Kultur.
- Hattie, J., & Ashing, K. (2012). *Synligt lärande för lärare*. Natur & kultur.
- Höög, J., & Johansson, O. (2011). *Struktur, kultur, ledarskap : förutsättningar för framgångsrika skolor*. Studentlitteratur.
- Ingersoll, R. M. (2003). *Who controls teachers' work? : power and accountability in America's schools*. Harvard University Press.
- Ingersoll, R. M., & Collins, G. J. (2017). Accountability and control in American schools. *Curriculum Studies*, 49(1), 75-9. <http://doi.org/10.1080/00220272.2016.1205142>
- Inspektionen för vård och omsorg. (2023-05-13). *Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år (LSS)*. <https://www.ivo.se/tillstand/tillstand-for-lss-verksamheter/korttidstillsyn-for-skolungdom-over-12-ar/>
- Kim, T., & Weiner, J. (2022). Negotiating Incomplete Autonomy: Portraits from Three School Principals [Article]. *Educational Administration Quarterly*, 58(3), 487-521.
<https://doi.org/10.1177/0013161X221080374>
- Martinsson Niva, M. (2016). *Det demokratiska uppdraget - en utmaning för pedagogen i grundsärskolan? [Elektronisk resurs] en studie om elevinflytande i träningskolan där TAKK används som kommunikationsverktyg*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-115199>
- Matson, I.-L. (2007). *En skola för eller med alla : en kommuns arbete för att nå sina mål*. Institutionen för individ, omvärld och lärande, Lärarhögskolan i Stockholm.
http://www.buv.su.se/content/1/c6/03/86/96/IOL_Forskning_39_Inga_Lill_Matson.pdf
- Mayring, P. (2022). *Qualitative content analysis : a step-by-step guide*. SAGE.
- Molin, M. (2004). *Att vara i särklass : om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan*. Linköpings universitet ; <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-5029>
- Nationalencyklopedien, (u.å.). Autonomi. Hämtad 2023-05-13 från <https://www.ne.se/upplagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/autonomi>

- Nordholm, D., Arnqvist, A., & Nihlfors, E. (2022a). Sense-making of autonomy and control: Comparing school leaders in public and independent schools in a Swedish case [Article]. *Journal of Educational Change*, 23(4), 497-519-519. <https://doi.org/10.1007/s10833-021-09429-z>
- Nordholm, D., Wermke, W., Andersson, A., & Kotavuopio Olsson, R. (2022b). State, municipality and local community. Exploring principal's autonomy and control in the rural north of Scandinavia [article]. *Education Inquiry*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/20004508.2022.2149059>
- Nordholm, D., Wermke, W., & Jarl, M. (2022c). In the eye of the storm? Mapping out a story of principals' decision-making in an era of decentralisation and re-centralisation [Article]. *Journal of Educational Administration and History*. <https://doi.org/10.1080/00220620.2022.2104823>
- Riksdagen. (2022) *Prot. 2021/22:135*. Riksdagens protokoll. <https://data.riksdagen.se/fil/7EAF4631-DAC2-4ED8-AEDB-830B9A6870F3>
- Riksrevisionen. (2019) *Grundsärskolans kunskapsuppdrag – styrning, stöd och uppföljning*. https://www.riksrevisionen.se/download/18.bff787e16a4eaa6e893b3d7/1557739826407/RiR_2019_13_ANPASSAD.pdf
- SFS 1967:940. *Omsorgslagen - lag angående omsoger om vissa psykoskt utvecklingsstörda*. https://www.lagboken.se/Lagboken/start/skoljuridik/skollag-2010800/d_2671726-sfs-1967_940
- SFS 1985:1100. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-19851100_sfs-1985-1100
- SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387
- SFS 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- SFS 2011:185. *Skolförordning*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skolforordning-2011185_sfs-2011-185
- SFS 2011:186. *Förordning om ändring av förordningen (2010:542) om ändring i förordningen (2010:541) om ändring i högskoleförordningen (1993:100)*. <http://rkrattsdg.gov.se/SFSdoc/11/110186.PDF>
- SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor*. <http://rkrattsdg.gov.se/SFSdoc/11/110326.PDF>
- Sjöqvist, A. (2022). *Slöjdundervisning i grundskolan : En didaktisk studie om förutsättningar för Bildning* (Publication Number 2022:20) [Doctoral thesis, monograph, Karlstads universitet]. DiVA. Karlstad. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-89705>
- Skolinspektionen. (2010). *Undervisningen i svenska i grundskolan 2010:9*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter->

[stat/granskningsrapporter/tkg/2020/undervisningen-i-grundsarskolan/undervisningen-i-svenska-i-grundsarskolan.pdf](https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/statistikrapporter/rt/2020/undervisningen-i-grundsarskolan/undervisningen-i-svenska-i-grundsarskolan.pdf)

Skolinspektionen. (2019). *Regelbunden tillsyn – statistik 2018*. Skolinspektionens statistikrapporter 2019. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/statistikrapporter/rt/2018/statistik-regelbunden-tillsyn-2018.pdf>

Skolinspektionen. (2020). *Undervisningen i grundskolan – med särskilt fokus på årskurserna 6–9*. <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2020/undervisningen-i-grundsarskolan/>

Skolinspektionen. (2023-01-02). *Historiebeskrivning Skolinspektionen över tid*. Skolinspektionen. <https://www.skolinspektionen.se/om-oss/uppdrag-och-verksamhet/historik/>

Skolinspektionen. (2023-05-13). *Uppdrag och verksamhet*. Skolinspektionen. <https://www.skolinspektionen.se/om-oss/uppdrag-och-verksamhet/>

Skolverket. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna Lpo 94*. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a6549cc/1553957866629/pdf1069.pdf>

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan 2011*. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a657cdf/1553961265482/pdf2593>

Skolverket. (2014). *Integrerade elever*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3388>

Skolverket. (2022a). *Läroplan för grundskolan Lgrsär22*. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2022/laroplan-for-grundsarskolan--lgrsar22>

Skolverket. (2022b). *Statistik, personal, riksnivå*. https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=550663

Skolverket. (2023-01-02). *Skolverket. Övergripande om förändringarna*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/aktuella-forandringar-pa-grundskoleniva/overgripande-om-andringarna>

Skolverket. (2023). *Elever i grundskolan läsåret 2022/2023*. https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=552292

Sveriges kommuner och regioner. (2023-06-06). *Sveriges kommuner och regioner. Kommungruppsindelning*. <https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Socialstyrelsen. (2020). *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning Handbok för handläggning och utförande av LSS-insatser*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-10-7018.pdf>

SOU 2022:53. *Statens ansvar för skolan – ett besluts- och kunskapsunderlag*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2022/11/sou-202253/>

Svenska Uneskorådet. (2006). *Salamanca-deklarationen och Salamanca +10*. Svenska Uneskorådets skriftserie. <https://www.unesco.se/wp-content/uploads/2013/08/Salamanca-deklarationen1.pdf>

- Szönyi, K. (2005). *Särskolan som möjlighet och begränsning : elevperspektiv på delaktighet och utanförskap*. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-731>
- Utbildningsdepartementet. (2019). *Skrivelse Riksrevisionens rapport om grundsärskolans kunskapsuppdrag Skr 2019/20:39*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2019/11/skr.-20192039>
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhällsvetenskaplig-forskning.html>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
- Wahlström, N., & Sundström, D. (2017). *Kommuner som aktörer i utbildningsreformer: implementeringen av läroplansreformen Lgr11. Rapport 2017:21*. IFAU.
<https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2017/r-2017-21-kommuner-som-aktorer-i-utbildningsreformer.pdf>
- Wermke, W., & Höstfält, G. (2014). Contextualizing Teacher Autonomy in time and space: a model for comparing various forms of governing the teaching profession. *Journal of Curriculum Studies*, 46(1), 58-80. <https://doi.org/10.1080/00220272.2013.812681>
- Wermke, W., Jarl, M., Proitz, T. S., & Nordholm, D. (2022). Comparing principal autonomy in time and space: modelling school leaders' decision making and control *Journal of Curriculum Studies*, 56(6), 733-750. <https://doi.org/10.1080/00220272.2022.2127124>
- Wermke, W., Nordholm, D., Kotavuopio-Olsson, R., & Anderson, A. I. (2023). Deconstructing autonomy: The case of principals in the North of Europe [Article]. *European Educational Research Journal*. Online First. <https://doi.org/10.1177/14749041221138626>
- Wermke, W., Rick, S. O., & Salokangas, M. (2019). Decision-making and control: perceived autonomy of teachers in Germany and Sweden. *Journal of Curriculum Studies*, 51(3), 306-325. <https://doi.org/10.1080/00220272.2018.1482960>
- Wermke, W., & Salokangas, M. (2021). *The Autonomy Paradox: Teachers' Perceptions of Self-Governance Across Europe [Elektronisk resurs]*. Springer International Publishing.
<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-65602-7>
- Östlund, D. (2012). *Deltagandets kontextuella villkor [Elektronisk resurs] fem träningskoleklassers pedagogiska praktik*. Malmö högskola, Lärarutbildningen. <http://hdl.handle.net/2043/14443>
- Östlund, D. F. D., Barow, T., Dahlberg, K., & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students: paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*, 36(2), 168-182. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901370>

Bilaga 1. Samtyckesformulär till berörda deltagare

Stockholms universitet

Specialpedagogiska institutionen

Student master i specialpedagogik

Susanne Ljunglöf

Medgivande för deltagande i en studie om rektorers upplevelse av autonomi i sin yrkesroll.

Uppsatsens syfte

Att undersöka hur rektor/ biträdande rektorer för grundsärskolan upplever sitt handlingsutrymme rörande specialpedagogiska frågeställningar i en inkluderande skola.

Uppsatsen skrivs inom ramen för forskningsprojektet ”CLASS - Comparing Leadership Autonomy in School Districts and Schools,” och är finansierat av Norska Forskningsrådet (2021-2025). Projektet leds av professor Wieland Wermke, specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet. Forskningsprojektet vill jämföra skolledares autonomi/handlingsutrymme i tre europeiska länder; Norge, Tyskland och Sverige från 1990 fram till idag. Fokus ligger på att förstå skolledarnas komplexa roll som ledare i skärningspunkten mellan lokal/nationell styrning och det vardagliga arbetet som innefattar samarbete med både elever, lärare, föräldrar och andra samhällsaktörer.

Metod

Undersökningen kommer att bestå av intervjuer via Teams med ett antal rektor/ biträdande rektorer för grundsärskolan. Intervjuerna kommer att spelas in, transkriberas och analyseras av studenten. Transkriptionerna kommer aidentifieras och sedan delas med handledaren. Det är viktigt att poängtera att det inte är de enskilda intervjuerna som står i studiens fokus utan analysen av allt insamlat material.

Resultatredovisning, sekretess och etik

Alla personuppgifter som samlas in såsom namn, platser eller liknande som möjliggör att man kan identifiera enskilda individer kommer att aidentifieras i samband med transkriberingen av materialet.

Ljudinspelningarna av intervjuerna samt transkriberingen av dessa kommer att lagras på en hårddisk och kommer inte att delas eller lagras på en molntjänst. Ljudinspelningarna kommer inte delas med någon annan än studenten själv. Vi säkerställer att transkriptionerna som delas med handledaren är avidentifierade och att informationen är så generell att personer inte går att identifiera. När examensarbetet är genomfört kommer ljudinspelningar samt transkriptioner att raderas.

Resultatet från undersökningen kommer att presenteras i studentens masteruppsats. Uppsatsen kommer redovisas vid seminarier på universitetet, publiceras i uppsatsdatabasen DIVA samt i olika vetenskapliga publikationer i samband med forskningsprojektet CLASS som leds av Wieland Wermke. I uppsatsen kommer inga namn på enskilda personer eller platser uppges utan alla uppgifter som möjliggör identifiering av individer kommer att hanteras konfidentiellt och under tystnadsplikt i enlighet med gällande lagstiftning.

Medgivande

Denna fullmakt ger tillstånd att genomföra intervjuerna i Teams, göra ljudinspelning under intervjuerna, transkribera dessa samt att använda det insamlade materialet för de beskrivna ändamålen.

Medverkan är frivillig och deltagaren kan när som helst välja att under intervjun avbryta sin medverkan. Om en deltagare inte godkänner att ljudinspelningen används kommer den att raderas.

Jag vill medverka i studien.

Jag vill inte medverka i studien.

Datum _____

Underskrift _____

Bilaga 2. Missivbrev

Hej!

Jag heter Susanne Ljunglöf och arbetar till vardags som specialpedagog inom habiliteringen. Parallellt med mitt arbete läser jag en Master i specialpedagogik på Stockholms universitet. Jag är nu inne på min sista termin och skriver min masteruppsats.

I mitt uppsatsarbete är jag intresserad av att ta reda på mer om hur rektor/ biträdande rektorer för grundskolan upplever sitt handlingsutrymme rörande specialpedagogiska frågeställningar i en inkluderande skola.

Uppsatsen skrivs inom ramen för forskningsprojektet ”CLASS - Comparing Leadership Autonomy in School Districts and Schools,” och är finansierat av Norska Forskningsrådet (2021–2025). I projektet jämförs rektorers autonomi tre europeiska länder; Norge, Tyskland och Sverige leds av professor Wieland Wermke, Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet.

Jag hoppas att du under september månad har möjlighet att delta i en intervju som sker via Teams. Intervjun beräknas ta ca 40 - 60 minuter. Dina erfarenheter som rektor/ biträdande rektor för en grundskola är särskilt intressanta då denna uppsats är den enda delen av projektet som specifikt fokuserar på grundskolan/anpassad grundskola. Intervjun kommer att spelas in, avidentifieras och transkriberas och därefter användas till masteruppsatsen.

Tack för ditt deltagande i studien!

Har du några funderingar är du varmt välkommen att kontakta mig

Med vänlig hälsning

Susanne Ljunglöf, speciallärare inriktning intellektuell funktionsnedsättning

Mail och telefon

Bilaga 3. Intervjufrågor

Bakgrundsfrågor

Vilken befattning har du?

Vilken utbildning har du?

Hur länge har du arbetat som rektor/biträdande rektor för grundsärskolan?

Har du i ditt uppdrag som rektor/biträdande rektor fler ansvarsområden än denna grundsärskola?

Organisatoriska frågor

Beskriv den grundsärskola som du arbetar i?

- Hur är grundsärskolan organiserad?

- Vilka årskurser, antal elever och medarbetare, ämnen/ämnesområde, fysisk placering m m.

- Hur ser arbetsfördelningen ut mellan rektor och biträdande rektor? Vilka beslut fattar respektive funktion? Vilka är de viktigaste besluten du fattar som rektor/ biträdande rektor?

Övergripande frågor rörande specialpedagogiska frågeställningar och autonomi

Hur är det specialpedagogiska stödet organiserat i er grundsärskola?

Vilka är de viktigaste beslut du fattar som rektor/biträdande rektor rörande dessa frågor?

Hur ser ditt handlingsutrymme ut?

- vad/vilka styr/påverkar arbetet med specialpedagogiskt stöd?

Hur följs arbetet upp? Vem kontrollerar arbetet?

Utifrån svaren på den övergripande frågan ställa följdfrågor kring de specialpedagogiskt stöd t ex tillgänglig kommunikativ miljö/ AKK, inkludering, förstelärare, specialpedagog, EHT

Hur arbetar ni med en XXXXX i er grundsärskola?

Vilka beslut är de viktigaste du fattar som rektor/biträdande rektor rörande dessa frågor?

Hur ser ditt handlingsutrymme ut?

- vad/vilka styr/påverkar ditt arbete med tillgänglig kommunikativ miljö/AKK?

Hur följs arbetet upp? Vem kontrollerar arbetet?

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

